

Kajander Nina, Väätäinen Tiia

Kohti sosiaalista osallistumista, päivärytmiä ja mielekästä toimintaa

Väline Vamos nuorten toimintakeskuksen työntekijöille

Metropolia Ammattikorkeakoulu
Toimintaterapeutti AMK
Toimintaterapian koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Päivämäärä 4.4.2012

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Nina Kajander ja Tiia Väätäinen Kohti sosiaalista osallistumista, päivärytmiä ja mielekästä toimintaa 56 sivua + 2 liitettä 4.4.2012
Tutkinto	Toimintaterapeutti AMK
Koulutusohjelma	Toimintaterapian koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Toimintaterapeutti
Ohjaaja(t)	Lehtori Tuula Uutela Lehtori Jennie Nyman
<p>Tämä opinnäytetyö perustuu kehittämistyöhön, joka toteutettiin yhteistyössä Vamos nuorten toimintakeskuksen työntekijöiden kanssa. Toimintakeskuksen tavoitteena on tukea 17–25 -vuotiaita nuoria yhteiskuntaan kiinnittymisessä ja oman paikan löytämisessä. Yhteistyökumppanilla oli tarvetta välineeseen, jolla saataisiin tietoa nuorten päivärytmistä. Tämän lisäksi haluttiin saada tietoa, mitkä tekijät vaikuttavat nuorten osallistumiseen toimintakeskuksessa järjestettävään toimintaan. Kehittämistyön tarkoituksena oli kehittää toiminnallinen ja keskustelua edistävä väline.</p> <p>Työn lähtökohtana oli toiminnallinen oikeudenmukaisuus. Tietoperustana kehittämistyötä ohjaa Inhimillisen toiminnan malli (The Model of Human Occupation, MOHO), Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys (A Frame of Reference to Enhance Social Participation) ja nuoruuden kehitystehtävät. Inhimillisen toiminnan mallin mukaan ihmisen toimintaan osallistumiseen vaikuttaa tahto, tottumus, suorituskyky ja ympäristö. Kehittämistyössä on nostettu esiin sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehuksesta vuorovaikutus ikätovereiden ja ympäristön kanssa sekä sosiaaliset tavat ja rutiinit. Kehittämistyössä käsitellään nuoruuden kehitystehtäviä varsinaisen ja jälkinuoruuden osalta.</p> <p>Kehittämistyö sisältää piirteitä toiminta- ja konstruktivisesta tutkimuksesta ja noudattaa laadullisen tutkimuksen periaatteita. Aineisto kerättiin haastattelemalla toimintakeskuksen työntekijöitä, havainnoimalla toimintakeskuksen tiloja sekä tutustumalla käytössä oleviin välineisiin. Haastattelujen aineisto analysoitiin teoriaohjaavasti. Aineistosta nousi esille nuorten päivärytmin vakiintumattomuus, sosiaalisten suhteiden ja taitojen heikkous, mielekkäiden toimintojen tärkeys päivässä sekä nuorten oma tahto ja vaikutusvalta.</p> <p>Kehittämistyön tuotoksena syntyi väline, jonka avulla toimintakeskuksen työntekijät saavat tietoa nuorten päivärytmistä, ja joka mahdollistaa nuorten osallistumisen toimintakeskuksen toimintaan. Väline sisältää tarinan ja siihen liittyvän ohjeistuksen. Toimintakeskuksen työntekijät voivat halutessaan kehittää välinettä tarpeidensa mukaan. Väline on sovellettavissa eri ympäristöihin. Jatkotutkimusaihe voisi liittyä vertaistuen hyödynnettävyyden tutkimiseen Vamos nuorten toimintakeskuksessa.</p>	
Avainsanat	kehittämistyö, laadullinen tutkimus, nuoret, sosiaalinen osallistuminen, päivärytmi

Author(s) Title Number of Pages Date	Nina Kajander ja Tiia Väätäinen Towards Social Participation, Rhythm of the Day and Meaningful Occupation 56 pages + 2 appendices 4 April 2012
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Occupational Therapy
Specialisation option	Occupational Therapy
Instructor(s)	Tuula Uutela, Senior Lecturer Jennie Nyman, Senior Lecturer
<p>This thesis was based on the development project carried out in cooperation with the employees of the youth activity center Vamos. The activity center supports young people aged between 17 and 25 years to become part of society and to find their place in it. Our partner in cooperation (i.e. Vamos) had a recognized need for a uniform approach providing information on adolescents' rhythm of the day. Furthermore the Vamos wanted to investigate which factors affect adolescents' desire to participate in the activity centers' various activities. The purpose of the project was to generate this uniform approach enhancing both functionality and conversation.</p> <p>The starting point of the project was functional justice and it was based on The Model of Human Occupation (MOHO), A Frame of Reference to Enhance Social Participation and the development challenge of adolescents. According to MOHO, volition, habits, performance and environment are the most effective factors to human occupational participation. From the Frame of Reference to Enhance Social Participation, interactions of the peer group, environment and social habits as well as routines were taken into account when developing the uniform approach.</p> <p>The project included aspects of both action and constructive research. It also followed the principles of qualitative research. We interviewed the employees of the activity center, observed the premises of the center and acquainted with the currently applied approaches to collect the material for the project. The data of the interviews was analyzed from a theoretical point of view. According to the material obtained for the project, the adolescents had problems with their rhythm of the day and with their social relationships and skills. In addition, meaningful activities during the day and the feeling of volition and influence are of importance.</p> <p>The output of the project was the approach, which gave information to the activity center employees about the adolescents' rhythm of the day. Furthermore, it enabled the young people to participate in the activities of the Vamos. The developed approach contained a story and an instruction on how to use it. The approach can be utilized in other environments. A further research could relate to benefits of peer support in the Vamos.</p>	
Keywords	development project, qualitative research, adolescents, social participation, rhythm of day

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kehittämiskohteen tunnistaminen	3
2.1	Kehittämistyön ideointivaihe	5
2.2	Toiminnallinen oikeudenmukaisuus	7
2.3	Työelämäyhteistyökumppanin löytyminen	8
3	Kehittämiskohteeseen perehtyminen teoriassa ja käytännössä	8
3.1	Kehittämistyön suunnitteluvaiheen tapaamiset	9
3.2	Helsingin Diakonissalaitos	11
3.3	Vamos palvelukokonaisuus	11
3.4	Vamos nuorten toimintakeskus	13
4	Kehittämistavoitteiden määrittäminen ja kehittämiskohteen rajaaminen	14
5	Tietoperusta	15
5.1	Inhimillisen toiminnan malli	17
5.1.1	Tahto	18
5.1.2	Tottumus	20
5.1.3	Suorituskyky	21
5.1.4	Ympäristö	23
5.2	Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys	23
5.3	Nuoruuden kehitystehtävät	25
6	Kehittämistyön tutkimuksellinen lähestymistapa ja menetelmät	27
6.1	Kehittämistyön lähestymistavat	29
6.2	Kehittämistyön menetelmät	31
6.2.1	Haastattelu	32
6.2.2	Havainnointi	35
6.2.3	Dokumentit	36
7	Kehittämistyön aineiston analyysi ja tulokset	37
7.1	Tutkimuksellisen aineiston analyysi	38
7.2	Tutkimuksellisen aineiston tulokset	41
7.3	Tukevan aineiston analyysi ja tulokset	44

8	Välineen kehittäminen	45
8.1	Välineen kehittämisprosessin kuvaus	45
8.2	Välineen prototyypin esittely	47
8.3	Välineen esittely	48
8.4	Välineen arviointi	49
9	Kehittämisprosessin arviointi	50
9.1	Kehittämistyön eettiset näkökohdat	52
9.2	Kehittämistyön luotettavuus	53
10	Kehittämistyön julkistaminen	54
11	Pohdinta	54
	Lähteet	56
	Liitteet	
	Liite 1. Kehitetyn välineen ohjeistus ja tarina	
	Liite 2. Suostumuslomake	

1 Johdanto

”Se yksi kevät sillon ala-asteen päättyessä. Alko meneen huonosti siinä yhdessä vaiheessa. Siihen asti koulu oli sujunu kohtalaisesti. Tilanne kärjisty kotona, emmä jaksanut mennä kouluun. Poissaoloja oli ensin vähän, mut ku niihin ei puututtu, jäin lähes kokonaan pois. Koulussa vastasin jos minulta kysyttiin, mut en saanu mielestäni mitään selkeää tai fiksumu suustani, änkytin ja tunsin itseni täydelliseksi idiootiksi sanoinpa mitä tahansa. Siitä alko kiusaaminen, joka jatku koko kouluajan.”

”Yläasteen lintsailin edelleen ja kaheksannella koulun psykologi lähetti mut nuorten psykiatriselle poliklinikalle. Päätötoedistuksessa oli noin kutosen keskiarvo, mutta mua ei kiinnostanu. Peruskoulu päätty, mutta en hakenut yhteishaussa jatko-opintoihin. Oli tosi vaikeeta yhtäkkiä alkaa miettii, et mikä must tulis isona. Jäin kotiin, nukuin ja pelasin tietokonepelejä. Ystäviä minulla ei oo ollu sitten ala-asteen. Satunnaisesti kävin juttelemassa psykiatrisella poliklinikalla ja uusimassa reseptiä. Apua en halunnu, koin ettei ketään kiinnostaisi mun asiat niin paljoo.”

”Onneksi sitte sain tukee ja turvaa ympärille ja porukkaa, jotka tuki. Mä voin sanoa ihan suoraan, että ihan eri tilanteessa olisin nyt jos ei ois ollu tukee.”

Tämä tarina voisi olla tosi. Yhteiskunnassa ja erilaisissa medioissa käydään vilkasta keskustelua liittyen nuoriin ja nuorten tuen tarpeeseen. Kehittyäkseen kehitystehtävien mukaisesti nuoret tarvitsevat läheisten ihmisten tukea ja sosiaalista ympäristöä, koska internetissä ei voi rakentaa tasapainoista ja vahvaa itsetuntoa. Nuoruudessa nuori muodostaa käsitystä omista kyvyistään ja itsestään toimijana, johon vaikuttaa sosiaalinen ympäristö ja merkityksellisiin toimintoihin osallistuminen (Kielhofner 2008: 106).

Nuorten hyvin- ja pahoinvointi Konsensuslausuman (2010) mukaan nuorten hyvinvointia kuvaa nuorten oma vaikuttamisen mahdollisuus, kokemus turvallisuudesta ja onnellisuudesta, vahvat sosiaaliset siteet sekä luottamus muihin ihmisiin ja tulevaisuuteen. Nuorten kehityksessä riskikohtina pidetään siirtymävaihteita ja elämänmuutoksia. Konsensuslausuma nimeää nuorta suojaavia ja pärjäämistä tukeviksi tekijöiksi sosiaalisen tuen, riittävän sitoutuneen huolenpitosuhteen, kiintymyssuhteen ja hyvän kohtelun

sekä nuoren omat ongelmanratkaisutaidot ja hallintakeinot. (Nuorten hyvin- ja pahoinvointi konsensuskokous 2010.)

Kehittämistyön raportti vastaa Metropolia Ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä. Kehittämistyön loppuraportissa on tärkeää kuvata tarkoin kehittämistehtävä, tietoperusta ja kehittämisprosessi sekä aikaansaannosten arviointi (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 47). Kehittämisprosessin kulku ja tulkinta pyritään kuvaamaan tässä kehittämisessä selkeästi lukijat huomioon ottaen.

Kehittämistyö toteutettiin yhteistyössä Vamos nuorten toimintakeskuksen työntekijöiden kanssa. Nuorten toimintakeskus pyrkii tukemaan ja edistämään 17–25 -vuotiaiden nuorten aktiivista osallistumista yhteiskunnassa, luoden nuorille oman polun koulutukseen ja työelämään. Toimintakeskuksessa nuorten on mahdollisuus saada tukea ja apua esimerkiksi sosiaalisten suhteiden harjoittelussa.

Kehittämistyön tavoitteena oli kehittää toimintakeskuksen työntekijöiden käyttöön väline, jolla he saisivat selville, millaista tukea nuori tarvitsisi päivärytmissä pysymisessä, ja joka tukisi nuorta osallistumaan toimintakeskuksen toimintaan. Välineen toteutuksessa pyritään mahdollistamaan nuorten toimintaan osallistuminen, huomioiden heidän voimavaransa. Välineen kehittämisprosessi kuvataan tarkemmin raportin 8 luvussa.

Kehittämistyön tietoperustana on Gary Kielhofnerin kehittämä Inhimillisen toiminnan malli (A Model Of Human Occupational, MOHO) ja Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys (A Frame of Reference to Enhance Social Participation). Inhimillisen toiminnan malli käsittelee yksilön toiminnallista suoriutumista ja osallistumista sekä yksilön vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Kehittämistyössä tästä mallista on kuvattu käsitteet tahto, tottumus, suorituskyky ja ympäristö. Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksestä käsitellään vuorovaikutussuhteiden luominen ikätovereiden kanssa ja ympäristön merkitystä sosiaalisessa osallistumisessa.

Kehittämistyössä on nostettu nuoruuden kehitystehtävistä varsinainen ja jälkinuoruus, koska toimintakeskuksessa käyvät nuoret kuuluvat tähän ikäluokkaan. Nuoren ajautuessa pois tavanomaisista nuoruuden kehitystehtävistä nuori tarvitsee nuorisolaisissa määritellyjä tuen muotoja. Nuorisolain 27.1.2006/72 mukaan nuorta tulisi tukea kas-

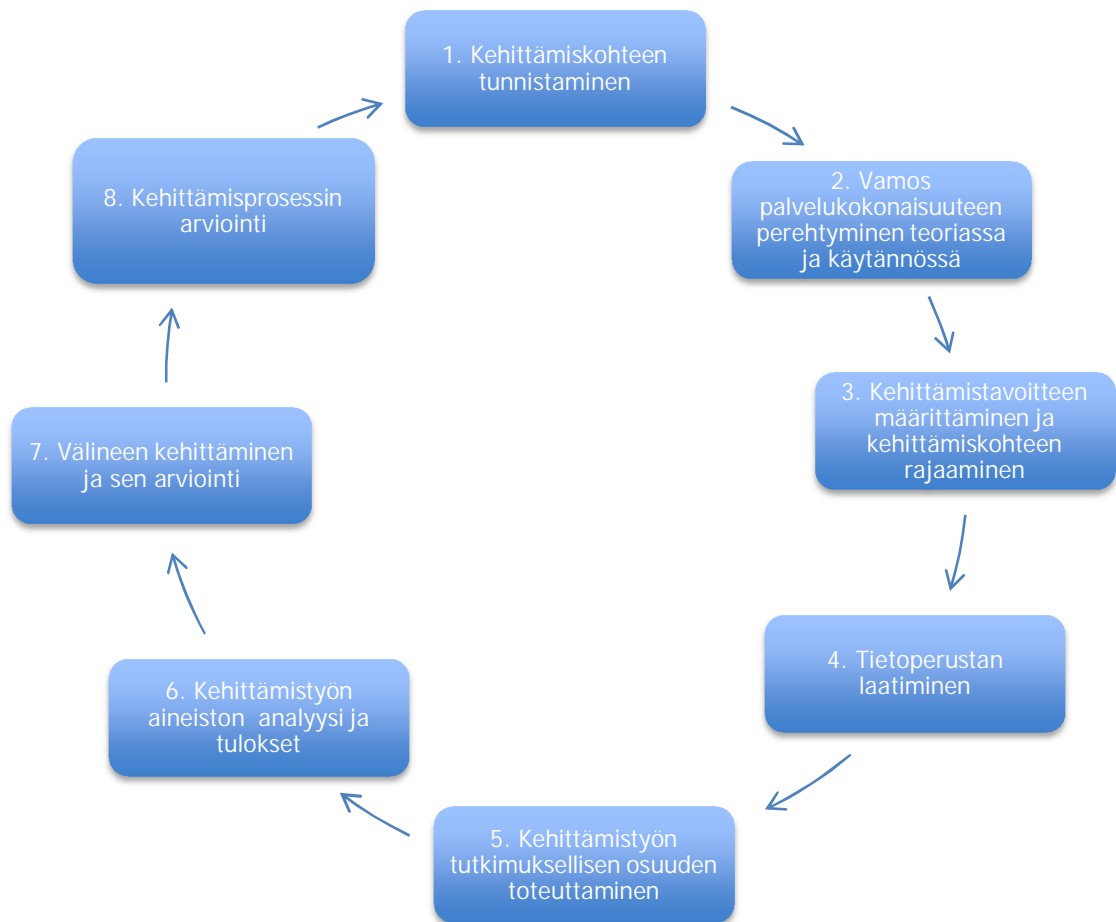
vussa ja itsenäistymisessä, aktiiviseksi kansalaiseksi tulemisessa, sosiaalisessa vahvistamisessa sekä kasvu- ja elinolojen parantamisessa (Aaltonen 2007: 23).

Kehittämistyö toteutettiin laadullisella kehittämistyön otteella, pohjautuen laadullisen tutkimuksen teoriaan ja menetelmiin. Menetelmät pohjautuivat laadullisen tutkimuksen toiminta- ja konstruktivisen tutkimuksen menetelmiin; havainnointiin, haastatteluun sekä toimintakeskuksesta saatuihin kirjallisiin materiaaleihin. Näiden menetelmien avulla pyrittiin saavuttamaan mahdollisimman kattava kuva kehitettävästä ilmiöstä. Kehittämistyössä tapahtuva aineistonkeruu kohdistui välineen kehittämistä varten, jota toimintakeskuksen työntekijät voivat jatkossa kehittää omien tarpeidensa mukaan.

Kehittämistyön aihe on ajankohtainen, koska keväällä 2012 medioihin nousi nuorten yhteiskuntatakuu. Nuorten yhteiskuntatakuu käsittelee nuorten koulutukseen, työhön ja sitä myötä yhteiskuntaan osallistumista. Nuorten yhteiskuntatakuu tulee täysimääräisesti voimaan vuoden 2013 alusta, jonka tavoitteena on taata koulutus-, harjoittelu-, työpaja-, kuntoutus tai työpaikka alle 25 -vuotiaille ja alle 30 -vuotiaille vastavalmistuneille. Yhteiskuntatakuun tavoitteena on myös saada nuorten kannalta yhtenäinen ja selkeä palvelukokonaisuus, jossa ovat mukana viranomaiset, elinkeinoelämän ja järjestöjen edustajat sekä nuoret. Yhteiskuntatakuussa korostetaan, että nuoret ovat itse aktiivisia toimijoita ja oman tulevaisuutensa asiantuntijoita. (Nuorten yhteiskuntatakuu: koulutusta, työtä ja täsmäpalvelua 2012.)

2 Kehittämiskohteen tunnistaminen

Kehittämistyön raportti on kuvattu mukaillen Ojasalon, Moilasen ja Ritalahden (2009) tutkimuksellisen kehittämistyön yleistä prosessia (Kuva 1) (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 24). Tässä luvussa avataan tämän kehittämistyön prosessin vaihe 1 kokonaisuudessaan, ja vaiheet 2-8 pintapuolisesti. Tämä auttaa jäsentämään ja ymmärtämään kehittämistyön raportin kulun. Vaiheet 2-8 avataan tässä raportissa kokonaisuudessaan omina lukuina.

Kuva 1. Kehittämistyön prosessi mukailten Ojasalo, Moilasan, Ritalahden tutkimuksellisen kehittämistyön prosessia (Ojasalo - Moilanen – Ritalahti 2009: 24)

Kehittämistyön prosessin ensimmäinen vaihe on kehittämiskohteen tunnistaminen. Tämä vaihe käynnistyi keväällä 2011 kiinnostuksen kohteiden määrittämisellä ja työelämäyhteistyökumppanin etsimisellä. Tuolloin kehittämistyön tausta-ajatukseksi määriteltiin toiminnallinen oikeudenmukaisuus. Prosessin toinen vaihe oli kehittämiskohteeseen perehtyminen teoriassa ja käytännössä. Toisessa vaiheessa perehdyttiin Vamos palvelukokonaisuuteen paikan päällä ja internetin välityksellä sekä Vamos palvelukokonaisuuden taustaorganisaatioon Helsingin Diakonissalaitokseen.

Kehittämistyön prosessin kolmannessa vaiheessa määrittelimme kehittämistyön kohdistuvan Vamos nuorten toimintakeskukseen ja kehittämistavoitteeksi rajattiin toimintakeskukseen kehitettävä väline. Neljännessä vaiheessa toimintaterapian teorioista nostettiin kehittämistyön tietoperustaan inhimillisen toiminnan malli ja sosiaalisen

osallistumisen tukemisen viitekehys sekä nuoruuden kehitystehtävät. Kehittämistyön tutkimuksellisen osuuden toteuttaminen on prosessin viiden vaihe. Kehittämistyön tutkimuksellista osuutta lähdimme toteuttamaan tammikuussa 2012. Kehittämistyö toteutettiin mukaillen toiminta- ja konstruktivistista tutkimusta käyttäen laadullisen tutkimuksen menetelmiä.

Tutkimuksellinen ja tukeva aineisto analysoitiin kehittämistyön prosessin kuudennessa vaiheessa. Analyysistä saatujen tulosten perusteella kehitettiin prosessin seitsemännessä vaiheessa väline, joka vastasi prosessin kolmannessa vaiheessa tehtyihin tutkimuskysymyksiin. Kehittämistyön viimeisessä kahdeksannessa vaiheessa arvioidaan koko kehittämistyön prosessin toteutus.

2.1 Kehittämistyön ideointivaihe

Kehittämistyön kiinnostuksen kohteeksi nousivat nuoret tai nuoret aikuiset, jotka tarvitsevat tukea elämänhallinnassa. Kiinnostuksen kohteen löytymisen jälkeen lähdimme etsimään työelämäyhteistyökumppania, suunnittelimme kiinnostuksen kohteeseen liittyvää tietoperustaa ja tutustuimme tutkimuskirjallisuuteen, nuorisotutkimuksiin, opinäytetöihin sekä hankkeisiin. Ojasalo, Moilasen ja Ritalahden (2009) mukaan tutkimuskirjallisuuteen perehtyminen on keskeistä kehittämistyössä, koska tutkimuksista voi löytää käytettyjä menetelmiä tai hankkeista saatuja kehittämistyössä hyödynnettäviä tuloksia (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 30). Kiinnostuksen kohteen huomioon ottaen, kehittämistyön tietoperustan oli alusta alkaen nuoruuden kehitystehtävät. Avainsanoina teorian etsimisessä käytettiin esimerkiksi ajan käyttö, flow, elämänhallinta, terveyden edistäminen ja sitouttaminen.

Tämän kehittämistyön kannalta löytyi tärkeä Katja Grekin (2008) toimintaterapian pro gradu -tutkielma, joka selvittää millaisia mahdollisuuksia toiminnallisella näkökulmalla voisi olla nuorten terveyden edistämässä. Tutkimuksen aineisto kerättiin terveyden edistämisen asiantuntijoilta, muutamilta nuorilta ja toimintaterapeuteilta väljällä teemahaastattelulla. Tutkimuksen tuloksista nousi toiminnallisen näkökulman hyödyntämisen tarve jokaisella terveyden edistämisen toimintastrategioiden osa-alueilla, toiminta-

terapeutin asiantuntijuuden hyödyntämisen tarve nuorten tukemisessa ja toiminnallisen näkökulman hyödyntäminen terveydenhuollon ulkopuolella. (Grek 2008.)

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman (2007–2011) mukaan nuori tai nuori aikuinen tarvitsee tukea työ ja opiskeluelämässä. Ammatillisen koulun keskeyttäneiden osuus on suuri. Ammatillisten opintojen keskeytymisen syyt voivat olla esimerkiksi väärä opiskelualan valinta, puutteellinen opinto-ohjaus, psyykkiset tai terveydelliset syyt, motivaatio ongelmat, oppimisvaikeudet tai henkilökohtaisessa elämässä tapahtuvat muutokset. Tämän vuoksi moni nuori jää pelkän peruskoulutuksen tai yleissivistävän koulutuksen varaan, jonka vuoksi nuorilla on suuri riski jäädä työttömäksi. Nuoret kokevat kuitenkin työn merkittävänä asiana elämässään. (Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007–2011.)

Tutkimuskirjallisuuteen ja tutkimuksiin tutustuminen auttoi hahmottamaan ja ymmärtämään kiinnostuksen kohteitamme sekä nuorten tuen tarvetta nyky-yhteiskunnassa. Keväällä 2011 päädyimme etsimään työelämäyhteistyökumppania sekä kuntoutuksen että kolmannen sektorin paikoista. Tuolloin olimme yhteydessä neljään mahdolliseen työelämäyhteistyökumppaniin ja kysyimme heidän kehittämistarpeitaan. Ensimmäisen yhteistyökumppanin kanssa käydyissä keskusteluissa nuorisopsykiatrian toimintaterapeutin kanssa selvisi, ettei yhteistyö olisi mahdollista heidän organisaatiomuutosten ja aikataulujen vuoksi. Tuolta yhteistyökumppanilta kysyimme kuitenkin tämän hetkisiä huolen aiheita nuorisopsykiatriassa, ja sieltä nousi esiin nuorten päivärytmin vakiintumattomuus.

Toisen mahdollisen työelämäyhteistyökumppanin kanssa keskustelimme puhelimitse kehittämistyön kohteesta ja sovimme palaavamme tarvittaessa asiaan syksyllä. Puhe- luiden aiheena oli varhaisnuorten koulutehtävien teon tukeminen. Keskustelimme myös siirtymävaiheen ongelmakohdista, kun nuori siirtyy hoitokontaktiin aikuisten puolelle. Kolmannen mahdollisen työelämäyhteistyökumppanin kanssa olimme puhelinyhteydessä. Emme ehtineet käymään varsinaista vuoropuhelua kehittämisen kohteista, koska olimme samanaikaisesti yhteydessä Vamoksen projektipäällikköön, ja sovimme yhteistyön aloittamisesta Vamoksen kanssa.

2.2 Toiminnallinen oikeudenmukaisuus

Kehittämistyön tausta-ajatuksena olevan toiminnallisen oikeudenmukaisuuden (occupational justice) teorian on luonut kanadalainen Elisabeth Townsend ja australialainen toimintaterapeutti Ann Wilcock vuonna 2004. Toiminnallinen oikeudenmukaisuus tarkoittaa sitä, että jokaisella yksilöllä on oikeus vaikuttaa toiminnallisiin valintoihinsa ja oikeus toimia itselleen merkityksellisissä ja rikastuttavissa toiminnoissa. Toimintoihin osallistumisen kautta yksilö kehittyy, kokee terveyttä ja yhteenkuuluvuutta toisiin yksilöihin tai ympäristöönsä. Toiminnallisessa oikeudenmukaisuudessa tulee huomioida tasapaino eri toimintojen välillä, jotta yksi toiminta ei vaikuta liian vahvasti yksilön arjen toiminnoissa. (Townsend – Wilcock 2004: 80.)

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden viitekehys korostaa oikeutta osallistua toimintaan. Tämä pitää sisällään yksilön oikeuden sitoutua sosiaalisesti omassa ympäristössään ja yhteiskunnassa. Toiminnallisesti oikeudenmukainen yhteiskunta pitää huolta niistä yksilöistä tai ryhmistä, jotka ovat jääneet vaille mahdollisuutta valita ja osallistua yhteiskunnassa tavanomaisiin toimintoihin. (Townsend – Wilcock 2004: 76, 78, 259 – 262.) Nuorten tai nuorten aikuisten kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että heillä on mahdollisuus osallistua sosiaalisessa ympäristössä erilaisiin toimintoihin sekä mahdollisuus tehdä ympäristössään valintoja ja päätöksiä. Yksilöllisten valintojen ja päätöksen tekemisen avulla nuorten autonomia lisääntyy ja identiteetti vahvistuu, jota nuori tarvitsee kehittyäkseen aikuiseksi.

Toiminnallisesti oikeudenmukaisessa ympäristössä yksilö kohdataan hänen omista lähtökohdistaan. Ympäristön tulisi olla yksilölle turvallinen ja kannustava, jotta hänellä on mahdollisuus toimia ympäristössään. Erilaisuuden kunnioittaminen on tärkeää siten, ettei ketään jätetä ulkopuolelle. Lisäksi yksilöllä, jolla ei ole riittäviä sosiaalisen osallistumisen taitoja, on oikeus osallistua toimintaan aktiivisena toimijana omien kykyjensä mukaan. (Townsend – Wilcock 2004: 244, 253–257.)

Yksi toiminnalliseen epäoikeudenmukaisuuteen kuuluva määritelmä on toiminnallinen vieraantuminen (occupational alienation). Tämä tarkoittaa sitä, että silloin yksilö on saattanut eristäytyä ympäristöstään tai yksilöllä on ollut pitkään jatkunut irrallaan olon ja merkityksettömyyden tunne. Toiminnallista vieraantumista voi aiheuttaa esimerkiksi koulutuksen puute, työttömyys tai jokin sairaus tai vamma, jolloin aikaisemmin opitut

taidot voivat taantua. (Townsend – Wilcock 2004: 76, 78.) Nuorilla tai nuorilla aikuisilla voi ilmetä toiminnallista vieraantumista, johtuen esimerkiksi elämäntilanteesta tapahtuneista muutoksista tai nuoren oma arvomaailma ei välttämättä ole kehittynyt kehitystehtävien mukaisesti.

2.3 Työelämäyhteistyökumppanin löytyminen

Kesällä 2011 Vamos palvelukokonaisuus oli mediassa esillä, ja kiinnostuksemme tätä organisaatiota kohtaan heräsi. Lähdimme etsimään opinnäytetöitä, joita olisi aikaisemmin tehty Vamos palvelukokonaisuuteen. Löysimme kaksi opinnäytetyötä hoitotyön näkökulmasta vuodelta 2010. Opinnäytetyöt käsittelevät nuorten terveyteen liittyviä asioita. Toisessa opinnäytetyössä kehitettiin nuorille opas terveellisestä ravinnosta ja liikunnasta. Toisen opinnäytetyön mukaan nuoret kokivat terveydentilansa keskimäärin kohtalaiseksi, ja suurin osa opinnäytetyöhön osallistuvista nuorista oli kiinnostuneita terveydestään ja sen hoitamisesta. Opinnäytetyön mukaan Vamos palvelukokonaisuuteen osallistuvien nuorten ongelmat liittyvät mielenterveyteen, koulun keskeyttämiseen ja arjessa selviytymiseen. Lisäksi vuonna 2011 on tehty sosiaalialan opinnäytetyö Vamos etsivään nuorisotyöhön, jossa nostetaan esiin organisaatioiden välisen yhteistyön merkitys palveluun ohjautumisessa.

Syksyllä 2011 otimme puhelimitse yhteyttä Vamos palvelukokonaisuuden projektipäällikköön. Puhelinkeskustelussa sovimme ensimmäisen tapaamisen syyskuulle 2011, jolloin keskusteltaisiin enemmän meidän kiinnostuksen kohteista, heidän tarpeista sekä yleisesti tästä kehittämistyöstä.

3 Kehittämiskohteeseen perehtyminen teoriassa ja käytännössä

Ennen kehittämistyön suunnitelman tekemistä ja tavoitteiden määrittämistä perehdymme Vamos palvelukokonaisuuden ja sen taustaorganisaation filosofiaan ja arvoihin. Näiden ymmärtäminen on tärkeää, jotta kehittämistyö tulee lähemmäksi yhteistyö-

kumppanin todellisuutta ja arkipäivää (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 29). Työelämäyhteistyökumppanimme, Vamos nuorten toimintakeskuksen toiminta-ajatus pitää sisällään kehittämistyön tausta-ajatuksena olevan toiminnallisen oikeudenmukaisuuden. Nuorten toimintakeskuksessa nuoret otetaan mukaa päätöksen tekoihin esimerkiksi siten, että nuorilla on mahdollisuus vaikuttaa toimintakeskuksen toiminnan sisältöihin. Kehittämistyössä pyritään edistämään toimintakeskuksen nuorten toiminnallista oikeudenmukaisuutta toimintaan osallistumisen, oikeuden toimia ja ryhmään kuulumisen kautta.

3.1 Kehittämistyön suunnitteluvaiheen tapaamiset

Kehittämistyön suunnitteluvaihe toteutui syksyllä 2011 (Taulukko 1), jolloin kävimme keskusteluita ja haastattelimme Vamos palvelukokonaisuuden projektipäällikköä ja Vamos nuorten toimintakeskuksen työntekijöitä. Haastatteluun menetelmänä perehdyimme tarkemmin kehittämistyön tutkimuksellisessa osuudessa.

Taulukko 1. Kehittämistyön suunnitteluvaiheen aikataulu

Syksy 2011 – Suunnitteluvaihe	
1) Tapaaminen 15.9.11. Mukana toimintaterapeuttiopiskelijat ja Vamoksen projektipäällikkö	Yhteistyön käynnistymisestä sopiminen Vamoksen projektipäällikön kanssa. Saimme tietoa Vamoksesta yleisesti sekä kävimme läpi Vamoksen tämän hetkisiä muutostarpeita. Toimimme omia mielenkiinnonkohteita esille. Kehittämistyö rajattiin kohdistuvan nuorten toimintakeskus Vamokseen. Kehittämistyön todettiin molempia osapuolia hyödyttävänä.
2) Tapaaminen 25.10.11. Mukana toimintaterapeuttiopiskelijat, opettaja sekä Vamoksen projektipäällikkö ja yksi toimintakeskuksen työntekijä	Kävimme läpi kehittämistyön prosessikaavion sekä ajatuskarttoja, joita oli tehty inhimillisen toiminnan mallin pohjalta. Kehittämistyön aihe rajattiin alustavasti kohdistuvan toimintakeskuksen henkilökuntaan ja välineen tulisi kohdistua toimintahistoriaan tai ajankäyttöön.
3) Helsingin Diakonissalaitoksen eettinen	

toimikunta myönsi luvan kehittämistyölle 17.11.11.	
4) Kehittämistyön suunnitelman esittäminen koululla suunnitelmaseminaarissa 14.12.11.	Esitimme kehittämistyön suunnitelman koululla toisille opiskelijoille, opettajille sekä Vamoksen projektipäällikölle.

Ensimmäisessä suunnitteluvaiheen tapaamisessa 15.9.2011 Vamoksen projektipäällikön kanssa sovimme yhteisen kehittämistyön aloittamisesta, koska se nähtiin molempia osapuolia hyödyttävänä. Kehittämistyön rajattiin alustavasti kohdistuvan Vamos nuorten toimintakeskukseen, koska kehittämistyön tarkempi rajausta sovittiin tapahtuvan seuraavassa tapaamisessa yhdessä toimintakeskuksen työntekijöiden kanssa. Tapaamisessa projektipäällikkö kertoi yleisellä tasolla Vamos palvelukokonaisuudesta ja sen hetkisestä muutostarpeesta. Tapaamisessa kerroimme mielenkiinnon kohteena olevan nuoren tai nuoren aikuisen elämänhallinnan tukeminen tilanteessa, jossa nuori tai nuori aikuinen on toiminnallisesti vieraantunut esimerkiksi opiskelu- tai työelämästä. Lisäksi Vamoksen projektipäällikkö kertoi meille käytännön asioita, liittyen eettisen luvan hakemiseen Helsingin Diakonissalaitoksen eettiseltä toimikunnalta.

Toisessa suunnitteluvaiheen tapaamisessa 25.10.2011 kävimme läpi kehittämistyön prosessikaavio sekä ajatuskarttoja, joita olimme tehneet inhimillisen toiminnan mallin pohjalta. Kehittämistyön prosessikaavion avulla havainnollistimme kehittämistyön etenemisen projektipäällikölle ja toimintakeskuksen työntekijälle. Kehittämistyössä hyödynnettäviä toimintaterapian näkökulmia; tahto, tottumus ja motivaatio, nostimme esiin ajatuskarttojen avulla. Tapaamisessa sovimme kehittämistyön tutkimuksellisen osuuden alkavan tammikuussa 2012.

Toisessa tapaamisessa toimintakeskuksen työntekijät kokivat tarpeelliseksi löytää ”keskustelun pohjaksi väline”, jolla tukea nuorta päivittäisissä toiminnoissa. Haasteena toimintakeskuksessa käyvillä nuorilla on säännöllisessä päivärytmissä pysyminen ja sosiaalisten suhteiden vähyys. Työntekijät kokivat haasteellisena nuoren ”uutuuden jälkeisen notkahduksen”, joka vaikuttaa nuorten osallistumiseen toimintakeskuksen toimintaan, ja jonka seurauksena nuoret ajautuvat herkemmin takaisin vanhoihin, ei toivottuihin tapoihin. Kehittämistyön suunnitelmaa varten määritimme alustavaksi kehittämis-

työn tavoitteeksi välineen, joka oli tarkoitettu toimintakeskuksen työntekijöiden käyttöön ja mikä käsittelisi nuorten toimintahistoriaa tai ajankäyttöä. Tässä kohtaa alustavan tavoitteen määrittäminen oli suuntaa antava, koska kehittämistyöhön liittyvä ilmiö oli laaja eikä siitä ollut kerätty vielä riittävästi tietoa.

Kahden suunnitteluvaiheen tapaamisen jälkeen teimme alustavan kehittämistyön suunnitelman, joka toimitettiin Helsingin Diakonissalaitoksen rehtorille kehittämistyönluvan puoltamiseksi sekä Helsingin Diakonissalaitoksen eettiselle toimikunnalle tutkimusluvan myöntämiseksi kehittämistyöhön. Helsingin Diakonissalaitoksen eettinen toimikunta myönsi kehittämistyölle luvan 17.11.2011, jonka jälkeen kehittämistyö voitiin aloittaa. Kehittämistyön suunnitelma esiteltiin 14.12.2011 Metropolia Ammattikorkeakoululla suunnitelmaseminaarissa toisille opiskelijoille, opettajille sekä Vamoksen projektipäällikölle. Suunnitelmaseminari oli dialogista, koska kaikki osallistujat toivat omia näkökulmia ja ajatuksia kehittämistyöhön.

3.2 Helsingin Diakonissalaitos

Helsingin Diakonissalaitos on Vamos palvelukokonaisuuden taustaorganisaatio. Helsingin Diakonissalaitoksen konsernin muodostavat säätiö ja sen kokonaan omistamat yhtiöt. Diakonissalaitoksen arvoina ovat heikoimmassa asemassa olevien ihmisten ihmisoikeuksien puolustaminen ja inhimillisesti arvokkaan elämän mahdollistaminen. Diakonissalaitoksen toimintatapana on toivon ja luottamuksen rakentaminen asiantuntevasti, rohkeasti ja suvaitsevaisesti. (Helsingin Diakonissalaitos vuosikertomus 2010: 3–8.)

3.3 Vamos palvelukokonaisuus

Vamos palvelukokonaisuuden toiminta alkoi kolmivuotisena projektina, joka vakiinnutettiin vuoden 2012 alusta (Vamos nuorten toimintakeskus 2011). Palvelukokonaisuus tarjoaa nuorille suunnattuja matalan kynnyksen palveluja ilman lähetettä ja maksua (Vamos palvelukokonaisuus 2011). Keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat Helsingin Diakonistaopisto, Nuorten työpajat, Nuorisoasiankeskus, Työvoiman palvelukeskus, Helsin-

gin kaupungin terveyskeskus ja Helsingin kaupungin sosiaalivirasto (Helsingin kaupungin terveyskeskus 2010).

Vamos palvelukokonaisuuden päätavoite on tukea nuorten terveydenedistämistä, itseenäistymistä, koulutukseen, työhön tai muuhun aktiiviseen toimintaan ohjautumista. Palvelukokonaisuuden avulla nuorille luodaan katkeamaton palvelupolku, jonka edetessä nuoret saavat tarvitsemansa tuen ja avun oikea-aikaisesti nuorten elämäntilanteen huomioiden. Tukea vähennetään asteittain ja nuorille annetaan vastuu omasta elämästään, joka auttaa nuoria uskomaan omiin mahdollisuuksiinsa ja löytämään voimavarojaan. Tavoitteena on nuorten selviytyminen itsenäisesti arjessa. Tuen muotoja ovat: normaalin päivärytmin tukeminen, päivittäisiin toimiin liittyvien taitojen ja valmiuksien harjoittelu, talouteen ja asumiseen liittyvien asioiden opastus. (Vamos palvelukokonaisuus 2011.)

Nuoria ohjautuu toimintaan eri verkostoista, nuorisolain puitteissa, oppilaitoksista ja vanhempien ohjaamina. Nuoret voivat ottaa itse yhteyttä eri tavoin esimerkiksi sosiaalisen median kautta. Vamos palvelukokonaisuuden asiakkaat voidaan jakaa kolmeen profiiliin nuorten avun tarpeen mukaan:

1. Pienellä tuella autettavat: Epävarmat nuoret, joilla on toivoa ja halua muutokseen, mutta jotka tarvitsevat apua vaihtoehtojen löytämiseen ja realiteetteihin. Hoitokontaktit ovat jo olemassa toisen palvelun piirissä.
 2. Paljon tukea tarvitsevat: Varhaisessa vaiheessa apua ja huolenpitoa vaille jääneet, yleensä syrjäytyneet nuoret, joille palvelujärjestelmän tuki ei ole ollut riittävää tai vastannut tarpeeseen. Paljon yksittäisiä ongelmia tai eri ongelmien yhdistelmiä, esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmat, rikollisuus, talousongelmat, asunnottomuus.
 3. Kotiin syrjäytyneet nuoret: Taustalla on usein koulukiusaamista ja perheen sisäisiä ongelmia. Nuorilla on usein masennusta, päivärytmi sekaisin ja puutteelliset sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot. Nuorten päivät kuluvat tietokoneen ääressä. Nuoret ovat terveys-, sosiaali- ja koulutuspalvelujen ulkopuolella. Vanhemmat tekevät usein aloitteen nuorten puolesta palveluun tulosta.
- (Vamos palvelukokonaisuus 2011.)

Vamos palvelukokonaisuuteen kuuluu Vamos etsivä nuorisotyö, Vamos nuorten toimikeskus, Vamos starttityöpaja, nuorten työllistämishanke Puente sekä Vamos valmentava koulutus. Vamos palvelukokonaisuudessa työskentelevät työntekijät ovat aktiivisia nuoriin kohdistuvien epäkohtien esiintuomisessa ja he vaikuttavat yhteiseen keskusteluun yhteiskunnan tasolla. (Vamos palvelukokonaisuus 2011.)

3.4 Vamos nuorten toimintakeskus

Nuorten toimintakeskuksen toiminta alkoi syyskuussa 2009. Toimintaa rahoittaa Helsingin sosiaalivirasto ja Helsingin Diakonissalaitos. Toiminta on tarkoitettu 17 – 25-vuotiaille nuorille, jotka tarvitsevat harjoittelua arjen perustaidoissa. Toimintaa järjestetään neljänä päivänä viikossa kello 10–14 välillä. Toimintaan mukaan tulon kynnyks on matala. Nuoret voivat yhteydenoton jälkeen tulla tutustumiskäynnille oman lähityöntekijän tai muun tukihenkilön kanssa. (Vamos palvelukokonaisuus 2011.)

Työskentely alkaa elämäntilanteen kartoituksella yhdessä nuoren verkostojen kanssa. Kartoituksen pohjalta nuorelle laaditaan yksilöllinen suunnitelma, joka pohjautuu nuoren omiin toiveisiin, tavoitteisiin ja resursseihin. Suunnitelmaa muokataan työskentelyn edetessä yksilöllisissä tapaamisissa. Kokonaisvaltaisen tuen, ohjauksen ja motivoinnin avulla nuori kiinnittyy toimintaan ja vahvistuu arjen hallinnassa. Nuorta tuetaan löytämään omat vahvuutensa ja mielenkiinnon kohteensa. Samalla hän saa aikaa löytää itselleen sopivimman jatkopolun yhteiskuntaan kiinnittymisessä ja oman paikan löytämisessä. (Vamos palvelukokonaisuus 2011.)

Toimintakeskuksen tavoitteena on että, nuoret osallistuisivat toimintakeskuksen toimintaan säännöllisesti neljänä päivänä viikossa. Nuoret voivat aloittaa toimintakeskuksessa käynnit portaittain, aloittaen yhdellä päivällä viikossa, ja lisätä käyntejä vähitellen neljään päivään viikossa. (Vamos nuorten toimintakeskus 2011.)

Toimintakeskuksen toiminta painottuu sosiaalisten- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun ryhmässä tekemisen sekä yhteisöllisyyden kautta. Nuoret osallistuvat ryhmätöiden suunnitteluun yhdessä työntekijöiden kanssa. Toimintakeskus mahdollistaa

nuorille arjen taitojen harjoittelun ohjatusti ja turvallisessa ympäristössä. Toiminnan teemoja ovat:

- Kodinhoitoa ja ruuanlaittoa
- Päivärytmiä ja ajankäyttöä
- Fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia
- Taloudenpitoa
- Vapaa-aikaa ja harrastuksia
- Itsetuntemusta ja minäkuvan vahvistamista
- Koulutusta ja työnhakua (tutustumiskäynnit)
- Ihmissuhteita ja ystävyysuhteita

(Vamos nuorten toimintakeskus 2011.)

4 Kehittämistavoitteiden määrittäminen ja kehittämiskohteen rajaaminen

Kehittämistavoitteiden ja kehittämiskohteen lopullinen rajaus tehtiin 13.1.2012. Kehittämistyö varmentui kohdistuvat alustavien rajausten jälkeen Vamos nuorten toimintakeskus ja kehittämistavoitteeksi varmentui väline, joka oli tarkoitettu nuorten toimintakeskuksen työntekijöiden käyttöön. Kehitettävän välineen tuli olla matalan kynnyksen väline, johon kaikki nuoret voisivat osallistua.

Kehittämistyömme tutkimuskysymyksiksi muotoutui: Millainen kehitettävän välineen tulisi olla,

1. jotta toimintakeskuksen työntekijät saisivat selville, millaista tukea nuori tarvitsisi päivärytmissä pysymisessä
2. joka tukisi nuorta osallistumaan toimintakeskuksen toimintaan?

Kehittämistyön pitkän aikavälin tavoitteena oli kehittää yhdessä toimintakeskuksen työntekijöiden kanssa väline, jonka avulla työntekijät saavat tietoa nuorten tuen tarpeesta päivärytmissä pysymisessä ja joka tukee nuoria osallistumaan toimintakeskuksen toimintaan. Konkreettinen väline mahdollistaa kehittämistyön lopussa tulosten mitaamista ja onnistumisen seuranta (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 33). Kehitet-

tävän välineen pohjana oli näkökulmia inhimillisen toiminnan mallista ja sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä. Lyhyen aikavälin tavoitteena oli kehittää prototyyppi lopullisesta välineestä, jota työntekijät koekäyttivät ennen lopullisen välineen kehittämistä.

Lopulliset tutkimuskysymykset muodostuivat laajoiksi kokonaisuuksiksi, vaikka kehittämistavoite oli tarkka. Tutkimuskysymysten pilkkominen pienempiin osiin tuntui haastavalta, koska tässä vaiheessa kysymyksistä ei saanut kunnolla otetta. Kehittämistyö vaati paljon perehtymistä, koska ennen välineen kehittämistä tarvittiin tietoa Vamos nuorten toimintakeskuksesta ja siellä käytössä olevista välineistä. Meidän ammatillisen kehittymisen tavoitteina oli saada käytännön kokemusta kehittämistyöstä sekä kehittää toimiva väline.

5 Tietoperusta

Tietoperustaksi kutsutaan jo olemassa olevaa tietoa, teoreettista viitekehystä ja kirjallisuuskatsauksia, jonka avulla jäsenellään kehittämiskohteena olevaa aihepiiriä. Tietoperustalla on olennainen osa kehittämistyössä, koska se määrittelee kehittämistyöhön liittyvät käsitteet ja niiden väliset suhteet. Käsitteet ovat mallien ja teorioiden rakennuspalikoita, ja ne toimivat viestinnän pohjana, osoittavat näkökulman sekä auttavat jäsentämään ilmiötä. (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 34–35.)

Tietoperustaa laatiessa teimme ajatuskarttoja valittujen teorioiden käsitteiden pohjalta. Suunnitteluvaiheessa tehdyt ajatuskartat auttoivat meitä ymmärtämään toimintaterapioiden ja kehitettävänä olevaan ilmiön suhdetta toisiinsa. Kehittämistyössä olevien teorioiden keskeisimmät näkökulmat pyrimme saamaan yhtenäisiksi ja toisiaan täydentäviksi.

Toimintaterapian tietoperustaksi tähän kehittämistyöhön sopii Gary Kielhofnerin Inhimillisen toiminnan malli (A Model Of Human Occupational), koska mallissa nostetaan hyvin esille yksilön toiminnallinen suoriutuminen ja osallistuminen sekä yksilön vuorovaikutus ympäristön kanssa. Malli on suunniteltu käytettäväksi muiden mallien ja teorioiden kanssa.

oiden rinnalla, koska se ei yksin välttämättä riitä selittämään tekijöitä, jotka vaikuttavat yksilön toiminnalliseen osallistumiseen (Kielhofner 2008: 4).

Viitekehystenä kehittämistyössä on sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys (A Frame of Reference to Enhance Social Participation). Tämä viitekehys sopii käytettäväksi ympäristössä, jossa pyritään tukemaan sosiaalista osallistumista tai rutiinien ylläpitämistä. Viitekehys pitää sisällään muun muassa sosiaalisen vuorovaikutuksen, vertaistuen sekä inhimillisen toiminnan mallin pohjana olevat ympäristö sekä sosiaaliset tavat ja rutiinit. Viitekehys sopii käytettäväksi nuorilla, joilla on heikko itsetunto tai joilla ei ole riittävästi kokemusta vuorovaikutuksesta ikätovereiden kanssa. (Kielhofner 2008: 52–53; Olson 2010: 306–307, 312.)

Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksestä on nostettu tässä kehittämistyössä tärkeiksi osa-alueiksi tuen tarve vuorovaikutussuhteiden luomisessa ikätovereiden ja ympäristön kanssa sekä tapojen ja rutiinien kehittäminen. Nämä osa-alueet ovat toimintakeskuksen toiminnan perustana. Vamos nuorten toimintakeskus ympäristönä auttaa ja tukee nuorta oppimaan sosiaalisia tapoja ja rutiineja sekä opettaa nuorta konkreettisesti solmimaan sosiaalisia suhteita. Toimintakeskuksessa voi harjoitella edellä mainittuja asioita turvallisesti työntekijän läsnä ollessa. Nuoren on myös mahdollista saada toimintakeskuksessa vertaistukea omille ajatuksilleen ja tunteilleen.

Kehittämistyössä kuvataan nuoruuden kehitystehtävät varsinaisen ja jälkinuoruuden osalta, koska toimintakeskuksessa käyvät nuoret kuuluvat tähän ikäryhmään. Nuoruuden kehitystehtävien toteutumiseen vaikuttavat suuresti inhimillisen toiminnan mallista ja sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksestä nousevat käsitteet ja osa-alueet. Mallista ja viitekehyksestä nousevilla tavoilla ja rutiineilla on vaikutusta siihen, kuinka nuori kykenee elämään tässä yhteiskunnassa (Kielhofner 2008: 52–53; Olson 2010: 306–307, 312). Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys ja nuoruuden kehitystehtävät korostavat kaverisuhteiden ja vuorovaikutuksen tärkeyttä. Vuorovaikutuksessa ikätovereidensa kanssa nuori pystyy jakamaan omia kokemuksia ja saamaan tukea omille ajatuksilleen. (Aalberg – Siimes 2007: 73; Olson 2010: 312–314.)

5.1 Inhimillisen toiminnan malli

Toimintaterapian näkökulmaa kehittämistyöhön tuo Gary Kielhofnerin kehittämä inhimillisen toiminnan malli (The Model of Human Occupation, MOHO). Malli on kansainvälinen ja monikulttuurinen ja sitä ohjaavat näyttöön perustuva, asiakaslähtöisyys sekä toimintakeskeisyys. Malli huomioi yksilön kokonaisvastaisesti, auttaa asettamaan yksilön tarpeet tärkeysjärjestykseen, tarjoaa perustan tavoitteiden asettamiselle ja selvittää intervention kohteen. (Hautala – Hämäläinen – Mäkelä – Rusi-Pyykönen 2011: 234–235; Kielhofner 2008: 1–4.)

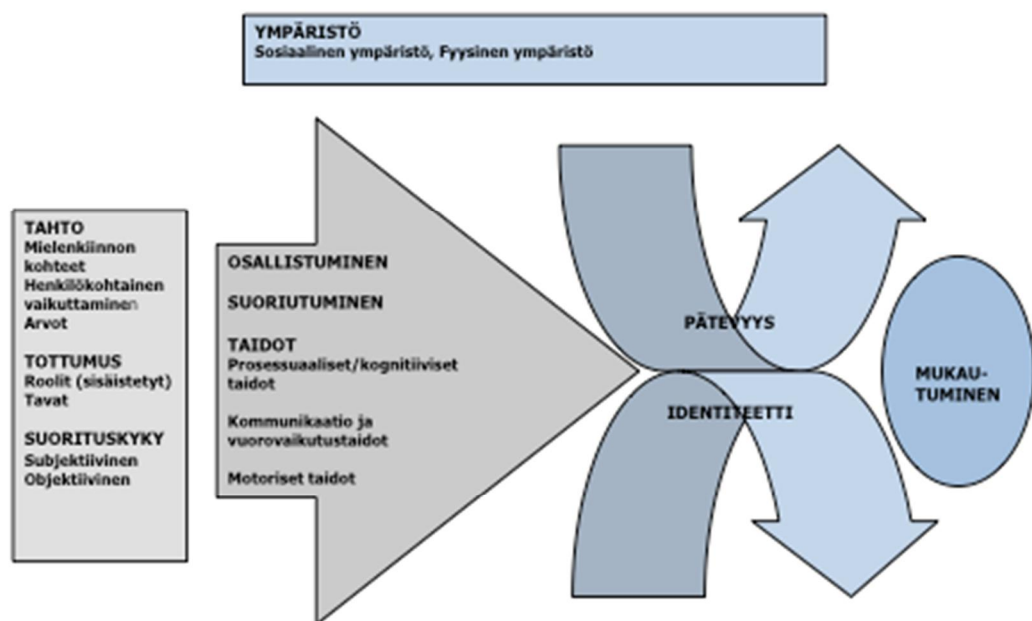
Inhimillisen toiminnan mallissa toiminta on nostettu mallin ytimeen, minkä tarkoituksena on selittää yksilön osallistumista ja mukautumista elämän toimintojen alueella (Kuva 2) (Hautala ym. 2011: 234; Kielhofner 2008: 3). Mallissa ihminen nähdään ainutkertaisena henkilönä, jolla on ainutlaatuinen elämäntilanne ja omat näkemykset. Mallia käytetään eri-ikäisten sekä eri tilanteissa olevien yksilöiden kanssa. (Hautala ym. 2011: 234–235.)

Inhimillisen toiminnan mallin peruskäsitteinä ovat tahto (volition), tottumus (habituation) sekä suorituskyky (performance capacity). Malli auttaa käsittämään yksilön, toiminnan ja ympäristön välistä vuorovaikutusta eli sitä kuinka ympäristöstä tuleva tieto muuttaa ihmisen toiminnallista käyttäytymistä. Mallin käsitteiden avulla voidaan selittää yksilön toimintaan motivoitumista, yksilön päivittäistä elämää, toiminnalliseen käyttäytymiseen vaikuttavia tapoja ja tottumuksia sekä ympäristön vaikutusta toimintaan. Ympäristö vaikuttaa yksilön toimintaan joko mahdollistavana tai rajoittavana tekijänä. Tämän perusteella yksilöllä muovautuu toiminnallinen identiteetti, käsitys itsestään toimijana ympäristössä. Muutos tahdossa, tottumuksessa, suorituskyvyssä ja ympäristössä muuttaa yksilön ajattelua, tunteita tai tekemistä, koska nämä toimivat jatkuvana prosessina vaikuttaen toinen toisiinsa. (Kielhofner 2008: 12–26.)

Inhimillisen toiminnan mallin mukaan työskentelevä toimintaterapeutti pyrkii mahdollistamaan yksilölle osallistumisen hänelle merkittäviin, tyydytystä tuottaviin ja hyvinvointia tukeviin toimintoihin (Hautala ym. 2011: 235). Päivittäisessä elämässä yksilön toiminnallinen käyttäytyminen on yksilöllistä, johon vaikuttaa toiminnallisen käyttäytymisen kolme muotoa 1) toiminnan valinta, joka syntyy erilaisista motiiveista 2) säännönmukaisuus ja tottumukset yksilön tavanomaisissa tekemisissä ja toiminnoissa, sekä 3)

toiminta, joka ilmentää sisäisiä voimavaroja ja kykyjä (Kielhofner 2008: 27–29).

Näkökulmiksi kehittämistyössä on nostettu tästä mallista tahto, johon sisältyy henkilökohtainen vaikuttaminen, arvot sekä mielenkiinnon kohteet, tottumus johon sisältyy tavat (rutiinit) ja roolit, suorituskyky sekä ympäristö. Näiden näkökulmien avulla pystytään tarkastelemaan ja kuvaamaan toiminnan osallistumiseen vaikuttavia yksilö- ja ympäristökohtaisia tekijöitä. Näiden käsitteiden tarkastelu auttaa kehittämään välineestä tarkoituksenmukaisen ja mielekkään nuorille.

Kuva 2. Toiminnallisen mukautumisen malli (Kielhofner 2008: 108)

5.1.1 Tahto

Tahto (volition) on yksilön sisäisten taipumusten ja itsetuntemuksen järjestelmä, johon kuuluu henkilökohtainen vaikuttaminen (personal causation), arvot (values) ja mielenkiinnon kohteet (interest). Nämä mahdollistavat yksilöä ennakoimaan, valitsemaan,

kokemaan ja tulkitsemaan toiminnallista käyttäytymistä. Näillä kolmella osa-alueella on vaikutusta yksilön kykyihin, tehokkuuden, tyytyväisyyden ja pätevyyden tunteeseen sekä siihen kuinka merkitykselliseksi yksilö kokee toiminnan. (Kielhofner 2008: 13, 34–47.)

Henkilökohtainen vaikuttaminen, arvot ja mielenkiinnon kohteet kuvastavat sekä toimintaan liittyviä ajatuksia, tunteita, vaikutusmahdollisuuksia ja päätöksiä että toiminnan nautittavuutta, tärkeyttä ja merkityksellisyyttä. Yksilön aikaisempi historia ja olosuhteet vaikuttavat siihen, miten yksilö valitsee eri toimintojen välillä. (Kielhofner 2008: 34–45.) Yksilön tyytyväisyyteen ja arvon tunteeseen vaikuttaa yksilön tulkinnan kautta tulleet kokemukset (Hautala ym. 2011: 237).

Henkilökohtainen vaikuttaminen kehittyy lapsuudesta lähtien koko elämän ajan. Henkilökohtainen vaikuttaminen pitää sisällään itsekontrollin (self-control), joka on vaikuttavuuden tunteen, ajatusten ja tekojen tunnistamista sekä niiden hallintaa ja tietoisuutta (impact of efforts). Yksilön tuntiessa itsensä päteväksi, hän etsii kokemuksia, käyttää palautetta parantaakseen suoriutumistaan ja pyrkii kohti tavoitteitaan. Näillä kokemuksilla on vaikutusta yksilön itsearvostukseen ja käsitykseen omista mahdollisuuksistaan ja kyvyistään. (Kielhofner 2008: 36, 38.)

Yksilön ymmärtäessä omat yksilölliset rajansa ja kykynsä (sense of personal capacity), pystyy hän omat voimavaransa ja kykynsä huomioon ottaen (self-efficacy) saavuttamaan elämässään haluamansa tavoitteet. Tietoisuus omista kyvyistään pitää sisällään fyysiset, älylliset ja sosiaaliset kyvyt. (Hautala ym. 2011: 236; Kielhofner 2008: 35–37).

Arvot ovat perustana sille, mitä toimintoja yksilö kokee tärkeänä, merkityksellisenä, oikeana tai vääränä. Yksilö on motivoitunut tekemään sellaisia toimintoja, joita hän arvostaa. Arvoihin vaikuttaa erilaiset kulttuurit ja elämäntavat, esimerkiksi sitoutumisen, uskomusten, vakaumuksen ja yhdenmukaisuuden luomisen osalta. Henkilökohtaisella vakaumuksella, esimerkiksi elämänskatsomuksella on suuri merkitys siihen, mitä yksilö pitää elämässään tärkeänä. (Kielhofner 2008: 13, 39.)

Arvoihin liittyy myös voimakkaita tunteita, ja yksilöllä on usein vahva halu toimia arvojen mukaisesti. Omien tai kulttuurien arvojen vastaan toimiminen voi aiheuttaa yksilöl-

le häpeän ja syyllisyyden tunteen. Arvot ja vakaumus vaikuttavat ajankäyttöön, käsitukseen siitä, mitä ja miten asioita tehdään ja millaisia tavoitteita toiminnalle asetetaan. Tästä syntyy yksilölle velvollisuudentunne. Toimintaa osallistuminen onnistuneesti arvojen mukaan vaikuttaa itsearvostukseen, yhteenkuuluvuuden tunteeseen, turvallisuuteen ja hyväksytyksi tulemiseen. (Hautala ym. 2011: 236; Kielhofner 2008: 39–42.)

Mielenkiinnon kohteet jaetaan kahteen osa-alueeseen; taipumukseen nauttia tietyn tyyppisistä toiminnoista sekä mieltymyksiin (interest pattern). Mielenkiinnon kohteet ovat niitä toimintoja tai suorituksen osa-alueita, joiden tekeminen on sekä miellyttävää että iloa, tyydytystä ja nautintoa tuovaa. Mielenkiinnon kohteet voivat antaa myös energiaa ja sisältöä elämään. Mieltymyksiä voivat olla esimerkiksi pienet arkipäiväiset asiat. Ilon ja nautinnon tunne voi syntyä esimerkiksi ystävydestä, älyllisistä toiminnoista tai fyysisestä harjoittelusta. (Kielhofner 2008: 43–45.)

5.1.2 Tottumus

Tottumus (habituation) sisältää sisäistetyn valmiuden ylläpitää pysyviä toimintoja joka-päiväisessä elämässä, joita tavat (habits) eli rutiinit ja roolit (internalized roles) ohjaavat. Tapojen ja roolien tulee sopia ajallisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti ympäristöön. Ympäristön piirteiden pysyminen samana auttaa tapojen toistamisessa, esimerkiksi aamu- ja iltarutiinit. Tämä osoittaa sen, että tavat ovat sidoksissa ympäristöön. Tavat ja roolit auttavat yksilöä käyttäytymään ympäristön ja tehtävien vaatimusten mukaisesti. (Hautala ym. 2011: 237; Kielhofner 2008: 16, 52–53.)

Tavat ovat taipumuksia toimia tutussa ympäristössä tai tilanteessa tietyllä tavalla. Tavat vaikuttavat kolmella eri tavalla päivittäiseen toimintaan; 1) ne ohjaavat rutiinitilanteiden toimintaa (esimerkiksi kahvinkeitto), 2) säätelevät tyyppillistä ajankäyttöä (esimerkiksi päivärytmi) ja 3) luovat tietynlaisen elämäntyylin/käyttäytymistyylin. Näin ollen tavat sujuvat ilman erityistä tarkkaavaisuutta. Lisäksi niillä on merkitystä siihen, miten yksilö käyttäytyy ympäristössään. (Kielhofner 2008: 53–54.)

Ympäristön pysyessä samana yksilö ei kiinnitä juurikaan huomiota tapoihinsa, mutta outo tai uusi ympäristö haastaa yksilöä kehittämään ja kokeilemaan uusia tapoja. Tavat

mahdollistavat arjen askareissa usean samanaikaisen toiminnon tekemisen, ja näin ollen säästävät energiaa. Yksilöillä voi olla vanhanaikaisia, haitallisia ja kiusallisia tapoja, jolloin niistä voi olla hankala päästä eroon ja ne eivät välttämättä ole tehokkaita. Tavat mahdollistavat yksilöiden välisen yhteistoiminnan, koska sosiaalisilla ryhmillä on usein yhteisesti luotuja tapoja. Näin tapojen myötä yhteenkuuluvuuden tunne korostuu sosiaalisissa ryhmissä. Tavat vaikuttavat siihen, miten yksilö tuntee kuuluvansa yhteisöön ja miten toimii sosiaalisessa yhteisössä. Uudenlaisten tapojen ja strategioiden oppiminen voi olla edessä, jos yksilö vammautuu tai sairastuu, ja tällöin yksilö joutuu käyttämään enemmän aikaa tuttujen toimintojen tekemiseen. (Hautala ym. 2011: 238; Kielhofner 2008: 54–58.)

Roolit ohjaavat yksilön käyttäytymistä kolmella tavalla; 1) ne määrittävät sisällön ja tyylin toiminnalle, 2) sisältävät joukon tehtäviä ja tekoja (actions) ja 3) niillä on vaikutusta, miten käytämme aikaamme (Hautala ym. 2011: 238). Päivittäisissä toiminnoissa ja asenteissa näkyvät yksilön sisäistetyt roolit (internalized roles), jotka ovat tietoisuutta sosiaalisesta identiteetistä ja velvoitteista. Rooliin liitetty identiteetti, ulkomuoto ja teot kuvaavat roolin omaksumiselle tyypillistä ajattelutapaa sekä käsitystä itsestään suhteessa toisiin yksilöihin ja toimintaan. (Kielhofner 2008: 59–60.)

Sosiaalinen ympäristö sisäistetään roolien kautta. Roolin tunnistamiseen yksilön tarvitsee sisäistää itseensä piirteitä, joita ympäristö asettaa roolille sekä yksilön oma tulkinta roolista. Rooleissa toimimiseen vaikuttavat kulttuurisesti syntyneet sosiaaliset odotukset sekä persoonalliset tavat. Roolit muuttuvat läpi elämän ja niiden tärkeysjärjestys muuttuu elämäntilanteen mukaan. Roolit voivat muuttua esimerkiksi vammautuessa tai sairastuessa, jolloin yksilöllä voi olla vaikeuksia selviytyä aikaisemmista rooleistaan. (Hautala ym. 2011: 238; Kielhofner 2008: 60–63.)

5.1.3 Suorituskyky

Suorituskyky (performance capacity) tarkoittaa mahdollisuutta suoriutua toiminnoista objektiivisten; fyysisten ja psyykkisten tekijöiden sekä subjektiivisesti koettujen kykyjen perusteella. Yksilön suoriutuminen erilaisista toiminnoista ja hänen oma kokemus itses-

tään vaikuttavat hänen suorituskyykyynsä. (Kielhofner – Baz – Hutson – Tham 2008: 68.)

Objektiivista suorituskyykyä tarkastellaan ulkoapäin, havainnoiden ja arvioiden fyysisiä (esimerkiksi lihakset, aivot, luustot ja hermot) ja psyykkisiä (esimerkiksi muisti, hahmottaminen ja kognitio) tekijöitä sekä niiden muodostamaa järjestelmää (esimerkiksi verenkiertojärjestelmä). Ruumiin rakenteet ja kehon toiminnot ovat perustana suorituskyykyille ja niitä käsitellään monissa toimintaterapian käytännön työn malleissa ja viitekehyksissä. Inhimillisen toiminnan malli tarjoaa selityksen toimintakyyvyn ongelmiin struktuurin ja toiminnan häiriön pohjalta. Toisista malleista ja viitekehyksistä saa tarkemman selityksen ja kuvan yksilön fyysisistä ja psyykkisistä osatekijöistä. (Hautala ym. 2011: 239; Kielhofner ym. 2008: 68.)

Subjektiiivinen suorituskyyky muodostuu yksilön kokemusten perusteella, siitä kuinka yksilö kuvaa omia kyykyjään ja rajoituksiaan. Jokainen subjektiiivinen kokemus muokkaa yksilön käyttäytymistä. Ympäristötekijöiden kanssa yhdessä objektiivinen ja subjektiiivinen näkökulma vaikuttavat yksilön suoritukseen. (Hautala ym. 2011: 239; Kielhofner ym. 2008: 69.)

Käsite eletty keho (lived body) perustuu filosofi Maurice Merleau-Pountyn (1945/1962) luomaan käsitteeseen. Käsite pitää sisällään kehon kautta koettavan tietoisuuden maailmasta ja maailmassa kokemisen. Eletty keho käsitteeseen kuuluu kaksi väittämää 1) mieli ja keho ovat yhtä kokonaisuutta sekä 2) suoriutuminen perustuu subjektiiiviseen kokemukseen. Väittämään ”mieli ja keho ovat yhtä kokonaisuutta” liittyy kehollinen kokemus ja ymmärrys eri asioista. Mielen ja kehon kautta yksilö tiedostaa ja kokee yksilöllisesti maailmaa. Normaalisti toimiessa mieli ja keho ovat yhtä, mutta esimerkiksi sairaus tai väsymys tuo nämä asiat yksilön tietoisuuteen. Väittämä ”suoriutuminen perustuu subjektiiiviseen kokemukseen” pitää sisällään tekemisen kautta löydettyä oikeanlaista kokemusta. Tämä tarkoittaa sitä, että jokin toiminto tuntuu sujuvan esimerkiksi hyvin tai huonosti. Kokemuksiin vaikuttaa esimerkiksi ympäristö, kokemus häiriöstä tai sairaudesta, yksilön kehitys sekä kokemus erilaisista rooleista. Uuden kokemuksen kautta oppiminen on tärkeää uusien haasteiden ja ongelmien ratkaisemisessa. (Kielhofner ym. 2008: 70–75, 83.)

5.1.4 Ympäristö

Yksilön toiminnalliseen käyttäytymiseen vaikuttaa sekä yksilölliset (tahto, tottumus, suorituskkyky) että ympäristötekijät. Inhimillisen toiminnan mallissa ympäristö pitää sisällään fyysisen, sosiaalisen, kulttuurisen, taloudellisen ja poliittisen kontekstin. Fyysinen konteksti pitää sisällään tilat ja esineet luonnollisessa ja rakennetussa ympäristössä. Sosiaaliseen kontekstiin kuuluu sosiaaliset ryhmät ja vuorovaikutussuhteet, joissa yksilö toimii. Kulttuuriseen kontekstiin kuuluu kaikki uskomukset, arvot ja normit sekä tavat ja käyttäytyminen, joita tietyllä ryhmällä tai yhteisöllä on tai jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle. Taloudelliseen ja poliittiseen kontekstiin vaikuttaa pystyykö yksilö työskentelemään yhteiskunnassa vai estääkö esimerkiksi jokin sairaus työnteon. (Kielhofner 2008: 86–96.)

Ympäristö mahdollistaa yksilölle runsaasti erilaisia toiminnan muotoja. Sillä on vaikutusta toiminnallisten valintojen tekemisessä, toimintaan motivoitumisessa, toiminnan organisoimisessa sekä yksilön kykyyn suoriutua toiminnoista. Ympäristö voi edistää tai rajoittaa toimintaa. Lisäksi se voi asettaa vaatimuksia, ohjata toimintaa sekä kehittää tapoja ja rooleja. Ympäristö voidaan kokea monella eri tavalla riippuen yksilön arvoista, kiinnostuksen kohteista, vaikuttavuuden tunteesta, rooleista, tavoista ja suorituskyvystä. (Kielhofner 2008: 86, 92–93.)

5.2 Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys

Kehittämistyötä ohjaa sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys (A Frame of Reference to Enhance Social Participation). Viitekehys on suunniteltu käytettäväksi toimintaterapeuteille, jotka tukevat sosiaalista osallistumista lapsilla ja nuorilla, joilla on fyysisiä (sensorisessa ja motorisessa näkökulmassa) tai psyykkisiä häiriöitä, alhainen kognitiivinen taso, käyttäytymishäiriö tai joilla on sosiaalisen osallistumisen vaikeus, esimerkiksi perheessä tai kaverisuhteissa. (Olson 2010: 306.)

Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys perustuu sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen hankkimisen ja käyttäytymisen teoriaan. Teoreettinen perusta korostaa lapsen

ja nuoren sosiaalista kehitystä. Sosiaalinen kehitys pitää sisällään, kuinka lapsi ja nuori oppii osallistumaan vaikuttavasti sosiaalisiin tilanteisiin päivittäisessä elämässä. Lisäksi se kuvaa, kuinka aikainen vuorovaikutussuhde vaikuttaa taitoihin, tapoihin ja tottumuksiin ymmärtää sosiaalinen osallistuminen. Lapsi tai nuori saattaa tarvita aikuisen ohjausta löytääkseen mielenkiintoisia toimintoja tai sopeutuakseen sosiaalisiin tilanteisiin. (Olson 2010: 306–307.)

Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksessä nostetaan inhimillisen toiminnan mallin tapaan esille ympäristön merkitys sosiaalisessa osallistumisessa (Kielhofner 2008: 92; Olson 2010: 320). Nuoren ympäristön tulee olla turvallinen, tukeva ja kehitystä stimuloiva. Ympäristön tulee olla aikaa ja tilaa antava, jotta nuoret pystyisivät luomaan kaverisuhteita. Lisäksi ympäristössä tulisi olla henkilöitä, jotka auttavat neuvomaan erilaisissa tilanteissa, esimerkiksi konfliktitilanteissa. (Olson 2010: 320–321.)

Sosiaalisissa tilanteissa nuorella tulisi olla myös riittävät psyykkiset ja kognitiiviset taidot sekä riittävä kyky tunteiden tunnistamisessa. Näitä taitoja ovat esimerkiksi kontaktin ottaminen, viestien vastaanottaminen ja niihin vastaaminen. Nämä auttavat nuorta solmimaan kaverisuhteita ja kehittämään sosiaalisia taitoja, ja auttavat nuorta oppimaan neuvottelutaitoja, odottamaan vuoroa ja tekemään kompromisseja. Riittävät sosiaaliset taidot mahdollistavat nuorelle hyväksytyksi tulemisen omalla kehityksellisellä tasollaan, jonka johdosta nuori pystyy toimimaan ikätovereidensa kanssa. (Olson 2010: 314–315, 323.)

Sosiaalinen osallistuminen on yksilöllistä, ja siihen vaikuttaa perheen kulttuuri, arvot ja ympäristö. Kehittyvä nuori pystyy sosiaalisesti osallistumaan ja mukautumaan ympäristönsä toimintaan, jos hän pystyy kiinnittämään huomiota sosiaalisiin tehtäviin, hyväksyy päivittäiset rutiinit sekä pystyy käsittelemään ja ymmärtämään omat tunteensa. Sosiaaliseen osallistumiseen kuuluu myös itsesäätelykyky sekä kokemusten hyödyntäminen luodakseen ja soveltaakseen suunnitelmia sosiaalisessa osallistumisessa. (Olson 2010: 132, 306, 308, 317–318.)

Ympäristö auttaa nuorta kehittämään sosiaalisissa kontakteissa tarvittavia sosiaalisia tapoja ja rutiineja. Sosiaalisia tapoja ovat katsekontaktin, ilmeiden ja tunteiden tunnistamisen. Sosiaaliset rutiinit pitävät sisällään nuoren sosiaalisen sitoutumisen eri tilanteissa ja kontaktin luomisen toisiin nuoriin. Sosiaalisia rutiineja opitaan itse toimimalla,

havainnoimalla ympäristössä sekä palautetta saamalla. Rutiinit tekevät sosiaalisesta sitoutumisesta vaikuttavamman ja stressittömämmän. Rutiinit edistävät lisäksi nuoren kehitystä ja toiminnallisuutta tarjoten tukea ja rajoja. Päivittäisten toimintojen sitoutumiseen vaikuttaa merkityksellisten rutiinien katoaminen, jolloin esimerkiksi nukkumaan meno voi olla vaikeaa. (Olson 2010: 310, 312, 319.)

Kaverisuhteet voivat tukea nuoren tunnepuolenkehitystä ja itsetuntoa positiivisesti tai niillä voi olla negatiivinen ja epämiellyttävä vaikutus nuoren kehitykseen (Aaltonen – Ojanen – Vihunen – Vilén 1999: 95; Olson 2010: 312). Nuori voi saada ikätovereiltaan sosiaalista tukea omille ajatuksilleen ja tunteilleen sekä saada toisen näkökulman näkemyksilleen. Ikätovereiden kanssa toimiminen mahdollistaa hyvin avunpyytämisen harjoittelun sekä avun vastaanottamisen. Nuori tukee omaa ja toisten nuorten osallistumista, toiminnasta saatavia kokemuksia ja ilon tunteita omalla rytmillään ja osallistumisen asteellaan. (Olson 2010: 312–314, 323.)

5.3 Nuoruuden kehitystehtävät

Nuoruutta kuvataan monessa kirjallisuudessa persoonallisuuden rakentumisen toiseksi mahdollisuudeksi. Nuoruudessa saattaa nousta esiin työstettäväksi lapsuuden aikaisia kehityksen puutteita tai traumoja. Persoonallisuuden rakenteet jäsentyvät tällöin uudella tavalla ja nuorelle muodostuu suhteellisen muuttumaton aikuisen persoonallisuus. (Aalberg – Siimes 2007: 15, 67–68; Aaltonen ym. 1999: 20.)

Nuoruuden kehityksen ja kasvun tulisi edetä omalla painollaan. Kehityksen ja kasvun aikana nuori tarvitsee aikuisilta tukea, ymmärrystä, turvaa, hellyyttä, rakkautta ja positiivista palautetta. Nuorella tulee olla aikaa ja tilaa kehittyä fyysisesti ja emotionaalisesti, jolloin hän oppii tuntemaan itsensä, omien rajojensa mahdollisuudet ja ympäristönsä. Nuoren ympäristön tulisi tukea nuoren luovuutta, itsenäisyyttä ja kasvamista vastuullisuuteen siten, että nuori saisi tehdä oikeita ja vääriä valintoja. (Aalberg – Siimes 2007: 15, 84, 86, 126, 129, 130.)

Aalberg ja Siimes (2007) jakavat nuoruuden kolmeen vaiheeseen: varhaisnuoruus 12–14-vuotiaana, varsinainen nuoruus 15–17-vuotiaana ja jälkinuoruus 18–22-vuotiaana

(Aalberg – Siimes 2007: 68). Varsinaisnuoruuden kehitystehtäviin kuuluu J. Havighurstin (1999), Aalbergin ja Siimeksen (2007) mukaan itsenäistyminen vanhemmista, itsensä hyväksyminen fyysisesti ja henkisesti, oman arvomaailman luominen sekä ikätoverien apuun turvautuminen kasvun ja kehityksen aikana (Aalberg – Siimes 2007: 68, 70, 74; Dunderfelt 1999: 92–95). Kehitystehtävien haasteiden kohtaaminen ja niistä selviytyminen kehittää nuorta siirtymään seuraavaan elämänvaiheeseen vahvistaen nuoren itseluottamusta ja minäkuvaa (Aalberg – Siimes 2007: 68; Aaltonen ym. 1999: 88, 103; Dunderfelt 1999: 92–95).

Nuoruuden kehityksen aikana nuori pyrkii irrottautumaan vanhemmista ja saavuttamaan oman autonomiansa. Tämä tarkoittaa sitä, että nuori löytää vanhempansa uudella aikuisella tavalla ja työstää mielessään uudelleen heihin liittyviä toiveita ja haluja. Irrottautuminen voi johtaa yksinäisyyden tunteeseen, jolloin nuori korvaa vanhemmat ikätovereilla. Oman itsensä hyväksyminen pitää sisällään muuttuvan ruumiin kuvan, seksuaalisuuden ja seksuaalisen identiteetin jäsentämisen. (Aalberg – Siimes 2007: 67, 68, 71, 92, 97.) Kehityksen aikana nuoren tulisi pyrkiä luomaan ja muodostamaan oma arvomaailmansa ja maailmankatsomuksensa. Nuoren tulisi lisäksi ottaa vastuu omista taloudellisista asioista. (Aaltonen ym. 1999: 19; Dunderfelt 1999: 92–95.)

Ikätovereilla ja nuorten ryhmillä on erilaisia vaikutuksia nuoren kehitykseen. Osa ryhmistä palvelee kehitystä, osa pitää yllä lapsenomaisuutta ja osa on kehityksellisesti tuhoavia. Ryhmään kuuluminen on nuorelle välttämätön identiteetin rakentumisessa, toiminnan vapauden sekä yksinäisyyden, yhteenkuuluvuuden ja epävarmuuden tunteen kannalta. Nuoren itsevarmuuden tunne lisääntyy ryhmässä. Ryhmän kiinteyteen vaikuttaa erilaisuuden, ennakoasenteiden ja erilaisten poikkeavuuksien sietäminen. Nuorten terveyttä ja psyykkistä kehitystä saattaa häiritä ryhmien ulkopuolelle jääminen. (Aalberg – Siimes 2007: 71–73, 90–92, 130.)

Aalbergin ja Siimeksen (2007) mukaan jälkinuoruuden kehitystehtävinä pidetään vastuuseen kasvamista ja yhteiskuntaan integroitumista, parisuhteen luomista ja ammatin valmistumista. Jälkinuoruudessa nuori kykenee lähestymään vanhempiaan tasa-arvoisemmin, pyrkii ymmärtämään heidän reaktioitaan ja elämänkaartaan. Tällöin nuoren empatiakyky on lisääntynyt, ja hän pystyy ottamaan toiset huomioon, tekemään

kompromisseja ja siirtämään omia halujaan taka-alalle. Jälkinuoruudessa nuori kykenee myös arvostamaan omaa ja toisen yksityisyyttä. (Aalberg – Siimes 2007: 71.)

Nuoren kasvun häiriintymiseen vaikuttaa vääränlainen kypsyminen tai kypsymättömyys silloin, kun nuori omaksuu aikuisten ominaisuudet liian aikaisin tai liian myöhään. Henkisten voimavarojen riittämättömyys (fyysiset muutokset, heräävä seksuaalisuus ja psyykkinen keinottomuus, ja siitä mahdollisesti seurauksena syrjäytyminen) saattaa johtaa siihen, ettei nuori pysty ratkaisemaan kehitystehtäviään. Tällöin psyykkinen kehitys voi viivästyä, taantua tai pysähtyä. Taantumana tulisi olla tilapäinen ja ohimenevä ilmiö, matkalla nuoren omaa autonomiaa. Kehityksen häiriintyessä taantumana ratkaisemattomuus näkyy kehityksellisenä ristiriitana; irrottautuminen vanhemmista ja ikätovereista vaikeutuu, autonomia on puutteellista, seksuaalisuuteen liittyy ristiriitoja ja aggressiivisuuden hallinta on ongelmallista. (Aalberg – Siimes 2007: 67, 77, 84, 92, 137, 151.)

6 Kehittämistyön tutkimuksellinen lähestymistapa ja menetelmät

Lähestymistapojen valinta auttaa kehittämistyön suunnittelussa, toteutuksessa ja tutkimusstrategian valinnassa. Lähestymistapa liittyy kokonaisvaltaisesti kehittämistyön tavoitteisiin ja se ohjaa menetelmien valinnassa. (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 36–37, 51.) Tässä kehittämistyössä oli piirteitä kahdesta toisiaan lähellä olevista lähestymistavoista, toiminta- ja konstruktivisesta tutkimuksesta. Molemmissa lähestymistavoissa on tyypillistä kerätä käytännöstä uutta tietoa ja pyrkiä löytämään työelämänyhteistyökumppanin ongelmiin, esimerkiksi konkreettinen ratkaisu (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 36–37, 51).

Tämä kehittämistyö perustuu laadulliseen tutkimukseen. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on hankkia erilaisilla laadullisilla menetelmillä pienestä kohteesta paljon tietoa, ja sitä kautta ymmärtää ilmiötä kokonaisvaltaisesti (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 94). Laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruumenetelminä käytetään yleisesti osallistavaa havainnointia, haastattelua sekä erilaisiin dokumentteihin pereh-

tymistä. Haastattelumuotoja ovat strukturoitu, puolistrukturoitu eli teemahaastattelu tai strukturoimaton haastattelu eli avoin- tai syvähaastattelu. (Metsämuuronen 2000: 9, 39; Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 41–42, 94; Tuomi – Sarajärvi 2009: 71, 75.) Näitä menetelmiä voidaan käyttää rinnan, vaihtoehtoisesti tai yhdistellä eri tavoin tutkittavan ongelman ja tutkimusresurssien mukaan (Tuomi – Sarajärvi 2009: 71).

Kehittämistyön aineistonkeruu ja tulosten esittely tapahtuivat keväällä 2012 (Taulukko 2). Kehittämistyön menetelmiksi valitsimme toimintatutkimukseen ja konstrukttiivisen tutkimukseen kuuluvat menetelmät: haastattelu, osallistuva havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perehtyminen. Valittujen toimintaterapian teorioiden näkökulmat huomioitiin kehittämistyön havainnoinneissa ja haastattelujen teemoissa. Havainnoinnit perustuivat inhimillisen toiminnan mallista nostettuihin käsitteisiin; fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön sekä sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehiksestä valitsimme näkökulmiin; vuorovaikutussuhteiden luominen ikätovereiden ja ympäristön kanssa sekä sosiaaliset tavat ja rutiinit.

Taulukko 2. Kehittämistyön aineistonkeruun ja tulosten esittelyn aikataulu

Kevät 2011 – Aineiston keruu ja tulosten esittely	
1) Teemahaastattelu ja havainnointi 13.1.12. Mukana toimintaterapeuttiopiskelijat ja 2 toimintakeskuksen työntekijää	Välineen rajasimme kohdistuvan ajankäyttöön, yksintehtävä, pareittain tai ryhmässä tehtävä asia. Kävimme läpi, mitä toiveita välineelle on sekä toimintakeskuksen mahdollisuuksia ja tämän hetkisiä haasteita.
2) Teemahaastattelu ja havainnointi 24.1.12. Mukana toimintaterapeuttiopiskelijat ja 2 toimintakeskuksen työntekijää	Kävimme läpi toimintakeskuksen käytänteitä, nuorten haasteita päivärytmissä sekä muodostimme yhteistä näkemystä käsitteitä ajankäyttö (päivärytmi), syrjäytyminen ja uutuuden jälkeinen notkahdus
3) Teemahaastattelu ja havainnointi 25.1.12. Mukana toimintaterapeuttiopiskelijat ja 2 toimintakeskuksen työntekijää	Kävimme tarkemmin läpi toiveita välineeltä, nuorten osallistumista toimintakeskuksen toimintaan ja siihen vaikuttavia tekijöitä työntekijöiden näkökulmasta
4) Teemahaastattelu ja havainnointi 7.2.12. Mukana toimintaterapeuttiopiskelijat ja 2 toimintakeskuksen työntekijää	Kartoitimme vapaaehtoisuuden hyötyjä ja haittoja, nuorten odotuksia toimintakeskukselta työntekijöiden näkökulmasta, tarkensimme toimintakeskuksen toiminta-ajatusta.

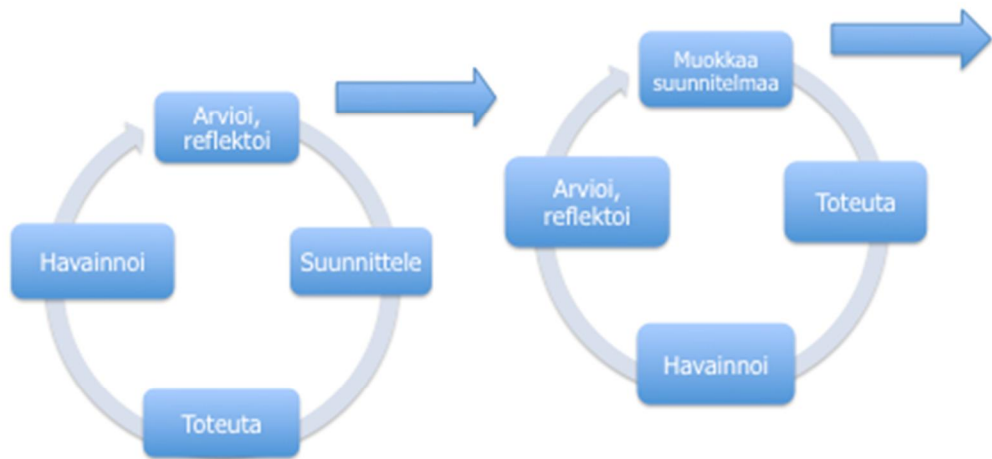
5) Prototyypin esittely ja koekäyttö 13.3.12. Mukana toimintaterapeuttiopiskelijat ja toimintakeskuksen työntekijä	Perehdytimme työntekijän käyttämään välinettä sekä keskustelimme välineestä. Välinettä koekäytettiin toimintakeskuksen nuorten kanssa.
6) Valmiin välineen esittely 19.3.12. Mukana toimintaterapeuttiopiskelijat ja toimintakeskuksen työntekijä	
7) Kehittämistyön esitleminen Vamos palvelukokonaisuuden henkilökunnalle 11.5.12.	

6.1 Kehittämistyön lähestymistavat

Toimintatutkimuksessa pyritään ratkaisemaan käytännön ongelmia tai kehittämään olemassa olevaa käytäntöä paremmaksi. Menetelmänä tällaisessa tutkimuksessa käytetään osallistavia menetelmiä, joissa etsitään ratkaisuja käytännön ongelmiin. Tavoitteena toimintatutkimuksessa on ratkaista organisaatiossa ilmeneviä käytännön ongelmia sekä luoda uutta tietoa ja ymmärrystä ilmiöstä. (Metsämuuronen 2000: 28; Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 38, 58–64.) Toimintatutkimus sopii tämän kehittämistyön lähestymistavaksi, koska kehittämistyön tarkoituksena on tuottaa toimintakeskuksen työntekijöille uutta tietoa ja ymmärrystä nuorten päivärytmiin ja osallistumiseen liittyvissä asioissa.

Toimintatutkimukseen liittyy käytännönläheisyyden vaatimus, koska se vaatii yhteistyötä ja on itsereflektiivistä (Metsämuuronen 2000: 28; Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 38). Kehittämistyössä pyrimme, että jokainen kehittämistyöhön osallistuva on aktiivisesti mukana kehittämässä välinettä. Toimintatutkimuksessa tutkimus- ja kehittämisprosessi (Kuva 3) etenee syklisesti spiraalisena kehänä, jossa eri vaiheet toistuvat uudelleen (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 60–61). Kehittämistyössä toteutui toimintatutkimuksen spiraalimaisesta mallista ensimmäinen sykli kokonaisuudessaan, mutta toinen sykli jäi toteutuksen jälkeiseen havainnointiin. Ensimmäinen sykli eteni

välineen prototyypin kehittämisessä; välineen prototyyppi kehitettiin toimintakeskuksen työntekijöiltä saatujen tietojen perusteella, koekäyttö havainnointiin ja tämän jälkeen teimme välineeseen muutoksia, jotta väline vastasi paremmin toimintakeskuksen työntekijöiden tarpeita. Toisessa syklissä välinettä testattiin uudelleen ja siitä tehtiin havainnointoja, mutta välineeseen ei näiden havaintojen pohjalta tehty enää muutoksia.

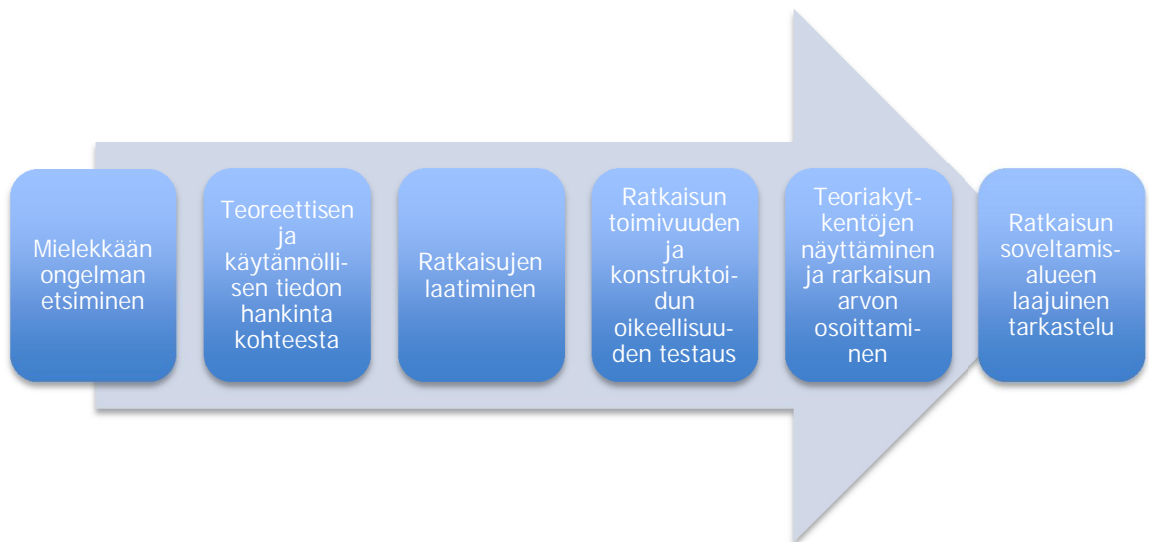

Kuva 3. Toimintatutkimuksen spiraalimainen malli (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 61)

Konstruktivisessa tutkimuksessa korostuu yhteistyöorganisaation ja toteuttajien välinen vuorovaikutus. Konstruktivisessa tutkimuksessa otetaan samalla tavalla kuin toimintatutkimuksessa toimijat aktiivisesti mukaan ratkaisun löytämiseen. Tällaisessa tutkimuksessa pyritään käytännönläheiseen ongelmanratkaisuun luomalla uusi rakenne, johon tarvitaan kuitenkin jo olemassa olevaa teoreettista tietoa sekä uutta käytännöstä kerättävää tietoa. Konstruktivisen tutkimuksen tavoitteena on saada käytännön ongelmaan uudenvuorokainen ja teoreettinen perusteltu ratkaisu, joka osoittautuisi toimivaksi. Konstruktiviselle tutkimukselle ominaista on kehitellä jonkinlaisen konkreettisen tuotos, esimerkiksi materiaali, väline tai toimintamalli. (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 38, 65–68.) Kehittämistyössä toteutui tälle lähestymistavalle ominainen konk-

reettisen tuotoksen kehittäminen.

Konstruktivisessa tutkimuksessa prosessin (Kuva 4) ratkaisun laatiminen vaatii teoreettisia perusteluja. Konstruktivinen tutkimus voi kestää kauan, koska ennen varsinaista käyttöönottoa tuotos tulisi esitellä. (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 38, 65–68.) Tässä lähestymistavassa edettiin ratkaisujen laatimiseen ja välineen testausvaiheeseen asti, mutta tässä kehittämistyössä puuttuu tälle lähestymistavalle tyypillinen lopullinen testaus. Tämä ei ollut mahdollista kehittämistyön aikataulun puitteissa.

Kuva 4. Konstruktivisen tutkimuksen prosessi (Ojasalo - Moilanen - Ritalahti 2009: 67)

6.2 Kehittämistyön menetelmät

Kehittämistyössä käytimme toimintatutkimukseen kuuluvia menetelmiä eli haastattelua ja osallistavaa havainnointia. Näitä menetelmiä pidetään toimintatutkimuksen tehokkaimpana aineistonkeruumenetelmänä. Osallistavilla menetelmillä mahdollistetaan pääsy työelämäyhteistyökumppanin hiljaiseen tietoon, ammattitaitoon ja kokemukseen. Osallistamiseen perustuvilla menetelmillä on yhteistä se, että kaikkien kehittämistyöhön osallistuvien henkilöiden tietoa arvostetaan ja uskotaan, kaikki saatu tieto on tärkeää, ja jokaisella on oikeus omaan näkökulmaansa. (Tuomi – Sarajarvi 2009: 81, 83.)

Konstrukttiivisen tutkimuksen menetelmät ovat moninaisia (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 68). Kehittämistyössä käytimme konstrukttiiviselle tutkimukselle sopivia menetelmiä, esimerkiksi dokumentteihin perehtymistä, haastattelua ja osallistavaa havainnointia. Nämä menetelmän sopivat myös toimintatutkimuksen menetelmiksi. Tuomi ja Sarajärvi (2009) pitävät haastattelun ja havainnoinnin yhdistämistä hedelmällisenä, koska haastattelu voi selventää havainnoinnista saatuja tietoja tai toisinpäin (Tuomi – Sarajärvi 2009: 81, 83).

6.2.1 Haastattelu

Haastattelut ovat kehittämistyöhön osallistuvien henkilöiden luottamuksellista vuorovaikutusta, ennalta suunniteltuja, johdettuja ja keskustelua motivoivia (Metsämuuronen 2000: 40). Haastattelulla saadaan nopeasti kerättyä monipuolista, selventävää tai syventävää tietoa kehittämiskohteesta (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 95; Tuomi – Sarajärvi 2009: 72). Kehittämistyössä pyrimme saamaan haastattelun avulla toimintakeskuksen työntekijöiltä heidän kokemuksensa ja ajatuksensa kehitettävästä ilmiöstä luonnollisesti esiin.

Kehittämistyössä tutkimuksellisesti toteutettavaan aineistonkeruuseen kuului neljä teemahaastattelua. Näistä yhdestä haastattelusta kirjoitimme muistion ja kolme haastattelua äänitimme ja litteroimme sanasta sanaan. Litteroinnilla tarkoitetaan äänitettyjen haastatteluaineistojen muuttamista nauhoilta tekstimuotoon, joka auttaa ymmärtämään saatua tietoa ja johtaa sitä kautta tulkintaan (Metsämuuronen 2000: 15; Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 99). Haastattelujen äänittäminen mahdollisti haastatteluihin keskittymisen paremmin, koska ei tarvinnut samanaikaisesti kirjoittaa muistiinpanoja. Haastattelujen äänittäminen mahdollisti tarkentavien kysymysten esittämisen sekä oikaisemaan mahdolliset väärinkäsitykset.

Kehittämistyön haastattelumuotoja tarkastellessamme, vaihtoehdoiksi nousi teemahaastattelu tai avoin haastattelu. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan teemahaastattelu ja avoin haastattelu ei sovi samojen ongelmien tai kehittämistehtävien ratkaisemi-

seen (Tuomi – Sarajärvi 2009: 76). Tämän vuoksi mietimme molempien muotojen hyviä ja huonoja puolia tarkasti.

Teemahaastattelun etuna laadullisessa tutkimuksessa on, ettei sillä ole yhdenmukaisuuden vaadetta. Tämä mahdollistaa kysymysten esittämisen missä järjestyksessä tahansa ja näin ollen kysymykset voidaan muokata edellisten haastattelujen perusteella (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009:41–42; Metsämuuronen 2000: 39–40; Tuomi – Sarajärvi 2009: 75; Viikka 2006: 122). Teemahaastattelun ajattelimme sopivan, koska haastattelu etenisi etukäteen sovittujen haastatteluteemojen pohjalta, ja sitä kautta kehitettävästä kohteesta saisimme riittävästi tietoa. Avoimen haastattelun hyvänä puolena oli se, että haastattelu on keskustelun omaista, mikä sopisi toimintakeskuksen ympäristöön. Hyvänä puolena avoimessa haastattelussa on se, että viitekehys ei ohjaa haastattelun teemoja kuten teemahaastattelussa. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 75–76.)

Kehittämistyössä päädyimme teemahaastatteluun, koska haastattelutaidot ja kokemus eivät olisi riittäneet viemään avointa haastattelua oikeaan suuntaan sekä poimimaan ja syventämään haastatteluissa nousevia oleellisia asioita. Teemahaastattelu tuntui turvallisimmalta, koska teemat mahdollistivat haastatteluun valmistautumisen ja sen eteenpäin viemisen. Haasteena teemahaastattelussa pidimme siitä, ettei haastattelua lähdettäisi viemään teemojen pohjalta liikaa johonkin tiettyyn suuntaan.

Teemahaastatteluissa haastateltavina olivat toimintakeskuksen työntekijät, jotka saivat hyvissä ajoin ennen haastattelun ajankohtaan ennalta mietityt haastattelurungot ja kysymykset. Tämä mahdollisti sen, että haastatteluun osallistuvat pystyivät valmistautumaan haastatteluun. Haastatteluihin valmistautuminen saattoi myös osittain estää spontaanin tiedon saamisen, jolla mahdollisesti oli vaikutusta kehittämistyön lopputulokseen.

Ensimmäisellä teemahaastattelukerralla kävimme läpi toimintakeskuksen tämän hetkisiä mahdollisuuksia ja haasteita sekä välineelle esitettyjä toiveita ja rajoituksia. Toisella teemahaastattelukerralla muodostimme yhdessä toimintakeskuksen työntekijöiden kanssa yhteisiä näkemyksiä käsitteistä, joita oli noussut esiin suunnitteluvaiheen tapaamisissa. Yhteisiä näkemyksiä muodostaessa käytimme konstruktivisen tutkimuksen menetelmiin kuuluvaa aivoriihikeskustelua. Aivoriihikeskustelun avulla loimme

yhteistä ymmärrystä kehittämistyöhön liittyvistä käsitteistä; "uutuuden jälkeinen notkahdus", "syrjäytyminen" ja "ajankäyttö". Nämä käsitteet nousivat esiin suunnitteluvaiheen tapaamisissa.

Jokaiselle käsitteelle oli varattuna oma paperi, mihin jokainen haastatteluun osallistuvat kiinnitti muistilapuilla omia ajatuksia ja mielлекuvia käsitteistä. Tärkeimmäksi näistä käsitteistä nousi ajankäyttö, koska kehitettävän välineen tulisi jollain tavalla liittyä nuorten ajankäyttöön. Toimintakeskuksen työntekijät näkevät sanan "ajankäyttö" enemmän päivärytminä. Päivärytmiin kuuluu yhteisen näkemyksen mukaan työ, opiskelu, vapaa-aika, unirytmii, mielekäs tekeminen, rutiinit ja tavat sekä oma motivaatio muuttaa päivärytmi "normaalimmaksi".

Toimintakeskuksen työntekijät eivät halua käyttää sanaa syrjäytynyt, koska nuoret eivät välttämättä koe olevansa syrjäytyneitä. Toimintakeskuksen työntekijät kokevat, että nämä nuoret ovat enemmän tuen tarpeessa olevia kuin syrjäytyneitä. Syrjäytymiseen vaikuttaa haastatteluun osallistuvien mielestä monet asiat, esimerkiksi polarisaatio, elämäntilanne, kotoa opittu tapa, toimintaan osallistumisen vaikeus, päihde- tai mielenterveys ongelmat tai oikeanlaisten palveluiden puuttuminen. Toimintakeskuksen työntekijät kertoivat, että toimintakeskuksessa käyvät nuoret tarvitsevat tukea ja apua elämässään selviytyäkseen yhteiskunnan ja kehitystehtävien mukaisista vaatimuksista.

"Uutuuden jälkeinen notkahdus" -ilmiö pitää sisällään jatkonäkymien ja pitkäjänteisyyden puuttumisen, vapaapäivän ottamisen helppouden toimintakeskuksen toiminnasta, sitoutumisen vaikeuden, mielenkiinnon lopahtamisen, kapinan sekä päihteisiin retkahdamisen. Toimintakeskuksen työntekijöiden mielestä tämä ilmiö on havaittavissa toimintakeskuksessa käyvien nuorten kohdalla. Yksi syy miksi nuorilla saattaa olla vaikeuksia osallistua toimintakeskuksen toimintaan on se, että heidän tulisi ehkä luopua osittain turvallisista ja totutuista tavoista.

Kolmannella teemahaastattelukerralla kartoitimme nuorten osallistumiseen vaikuttavia tekijöitä työntekijöiden näkökulmasta. Neljättä teemahaastattelukertaa suunniteltaessa lähetimme toimintakeskuksen työntekijöille haastattelua koskevat teemat kysymysten sijaan, koska edellisellä haastattelukerralla haastattelurungosta ja kysymyksistä huolimatta aineistoon ei ollut tullut uutta tietoa. Halusimme tämän auttavan

toimintakeskuksen henkilökuntaa tuottamaan spontaanisti uutta tietoa kehitettävästä ilmiöstä. Aineistoon ei tullut tästä huolimatta uutta tietoa. Tästä ja toimintakeskuksen aikatauluista johtuen viimeinen sovittu haastattelukerta peruttiin, joka olisi ollut viides haastattelukerta.

Teemahaastattelu osoittautui hyväksi haastattelumuodoksi, koska se ei ole niin strukturoitu ja näin ollen joustava. Haastattelujen avulla kehitettävästä ilmiöstä saimme kokonaisvaltaisemman käsityksen. Toimintakeskuksen työntekijät toivat haastattelujen aikana esiin heidän omia näkökulmiaan, merkityksiä ja käsitteitä yhdessä pohdittuista käsitteistä ja kehitettävästä välineestä. Tämän lisäksi teemahaastattelun etuna oli joustavuus. Huonona puolena teemahaastatteluissa oli se, että aineiston litterointi vei paljon aikaa.

6.2.2 Havainnointi

Kehittämistyön aineistonkeruumenetelmäksi valitsimme havainnoinnin, koska tiesimme kehitettävästä asiasta vähän. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan havainnoinnin käyttö on perusteltua, koska se avulla saadaan monipuolista tietoa kehitettävästä ilmiöstä (Tuomi – Sarajärvi 2009: 81). Ojasalo, Moilanen ja Ritalahti (2009) suosittelvat havainnointia kehittämistyössä, koska silloin tapahtumista saa todellisen kuvan (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 42). Havainnointia tulee kuitenkin käyttää harkiten, koska se on suuritoinen ja aikaa vievää (Tuomi – Sarajärvi 2009: 81; Viikka 2006: 44).

Välineeseen kohdistuvaa aineistoa keräsimme neljänä havainnointikertana. Havainnoinnin kohteena olivat toimintakeskuksen tilat ja toiminta. Havainnointikerrat toteutimme osallistavina havainnoiteina, jolloin saimme kerättyä havaintoja toimintakeskuksen luonnollisessa ympäristössä ja osallistua samalla aktiivisesti toimintakeskuksen toimintaan. Osallistavassa havainnoinnissa havainnointi tapahtuu yleensä ennalta valitusta teoreettisesta näkökulmasta (Tuomi – Sarajärvi 2009: 82; Metsämuuronen 2000: 45; Viikka 2006: 44). Toimintakeskuksessa tehdyt havainnoinnit kirjoitimme ensiksi itsenäisesti ylös, jonka jälkeen keskustelimme niistä yhteisen näkemyksen saamiseksi. Havaintoja ei lähdetty analysoimaan tutkimuksellisesti vaan ne perustuvat ammatilliseen aineistonkeruuseen ja ovat välineen kehittämisessä tukevaa aineistoa.

Havainnointia varten teimme inhimillisen toiminnan mallin pohjalta havainnointirungon, joka auttoi huomioimaan laaja-alaisesti toimintakeskuksen tiloja fyysisenä ja sosiaalisena ympäristönä. Havainnoidessamme sosiaalista ympäristöä huomioimme sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen näkökulmat; vuorovaikutussuhteiden luominen ikätovereiden ja ympäristön kanssa sekä sosiaaliset tavat ja rutiinit. Havainnoinnin tarkoituksena oli ymmärtää toiminnan sisältöä ja nuorten osallistumista toimintaan, jotta kehitettävä väline olisi sopivan haasteellinen ja mielekäs heidän taidoilleen ja toimintakyvyilleen.

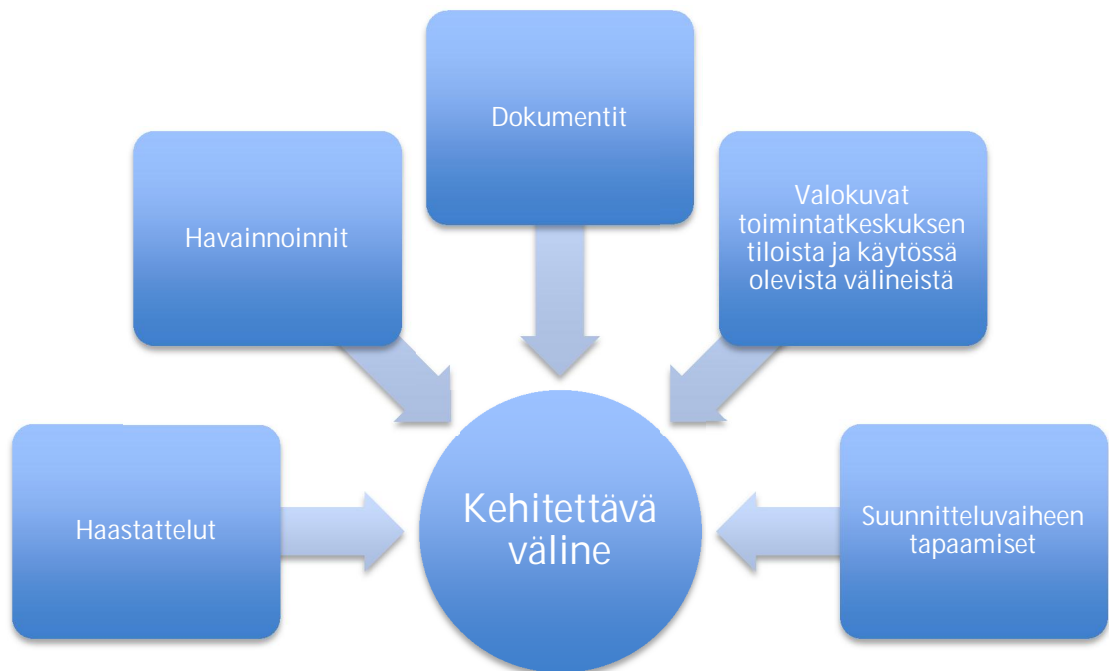
Havainnoimalla toimintakeskuksen toimintaa ja osallistumalla siihen pyrimme, ettemme muuta toimintakeskuksen tuttuja tapoja, rytmiä ja toimintaa. Havainnointikerroilla ja toimintaan osallistumisella oli kuitenkin vaikutusta nuorten käyttäytymiseen ja uskallisuuteen. Toimintakeskuksen työntekijät kertoivat, että nuoret olivat havainnointikerroilla normaaliempia sulkeutuneimpia ja hiljaisempia. Viimeisellä havainnointikerralla nuoret uskalsivat jutella enemmän ja eivät olleet niin varautuneita.

6.2.3 Dokumentit

Kehittämistyössä käytimme aineistonkeruussa konstruktivisen tutkimuksen menetelmäksi sopivaa dokumentteihin perehtymistä. Kokonaiskuvan muodostamisessa auttoivat toimintakeskuksen työntekijöiltä saadut dokumentit, joissa kuvattiin organisaatiota, palveluun ohjautumista ja sen kulkua. Tämän lisäksi tutustuimme toimintakeskuksen tämän hetkisiin välineisiin, jotta kehitettävästä välineestä ei tule samanlaista. Lisäksi otimme valokuvia, jotka myöhemmin auttoivat palauttamaan mieleen toimintakeskuksen tilat ja välineet. Toimintakeskuksesta saatuja dokumentteja ja otettuja valokuvia käytimme tukevana aineistona välinettä kehitettäessä.

7 Kehittämistyön aineiston analyysi ja tulokset

Kehittämistyön aineiston analyysi liittyi kehitettävään välineeseen. Tutkimuksellisesti analysoituun aineistoon kuului neljä haastattelua ja tukevan aineiston analyysiin kuului neljä havainnointia, valokuvat sekä toimintakeskuksesta saadut dokumentit. Havainnoilla tarkastelimme ammatillisesti, mitkä tekijät ympäristössä mahdollistavat tai estävät toimintakeskuksen toimintaan osallistumisen. Kehitettävään välineeseen vaikutti lisäksi suunnitteluvaiheen tapaamisista saatu tieto, joissa nousi esille välineeseen kohdistuneita toiveita ja rajoitteita. (Kuva 5.) Aineiston analyysin jälkeen saimme tietoa siitä, millaisia asioita välineessä tulee ottaa huomioon.

Kuva 5. Välineen kehittämiseen vaikuttavat tiedot

Laadulliseen tutkimuksen analyysiin kuuluu kaksi vaihetta; pelkistäminen, jolloin aineisto yhdistetään ja tulosten tulkinta. Aineiston analyysissä aineistojen yhdistäminen ja tulkinta nivoutuvat yhteen. (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 106.) Laadullista sisällönanalyysia voi tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Sisällön-

analyysissa pyritään saamaan tiivistetyssä muodossa kuvaus kehitettävästä ilmiöstä. Sisällönanalyysi sopii strukturoimattoman aineiston analyysiin, koska dokumenteiksi sopivat esimerkiksi päiväkirjat, haastattelut, keskustelut tai raportit, mitkä ovat kirjallisessa muodossa. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 95–97, 103.)

7.1 Tutkimuksellisen aineiston analyysi

Kehittämistyössä tutkimuksellinen aineisto koostui neljästä haastattelusta, joista yhdestä haastattelusta kirjoitimme muistion, ja äänitimme ja litteroimme kolme haastattelua. Litteroinnin jälkeen aineistoa tuli 24 sivua (fontti 12, riviväli 1), josta karsimme tutkimuskysymyksen ulkopuolelle jäävän aineiston pois. Ennen analyysin tekemistä määrittelimme analyysiyksiköksi lauseen osan tai ajatuskokonaisuuden, jotka muodostuivat haastattelun kysymyksistä ja vastauksista. Kehittämistyössä pyrimme aineiston kertovan meille tarpeellisen tiedon sekä pyrimme jättämään ennako-odotukset taka-alalle.

Lähdimme tekemään sisällönanalyysia aineistolähtöisesti perehtymällä ensiksi aineistoon. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta. Tämä tarkoittaa sitä, ettei alkuperäisestä aineistosta poimita asioita tai ilmiöitä alun alkaen teorian mukaan vaan lähestytään aineistoa sen omilla ehdoilla. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 95, 119.) Tämän jälkeen pelkistimme litteroidun aineiston. Pelkistämällä tarkoitetaan haastattelujen yhdistämistä, jolla mahdollistetaan aineiston ilmiöiden yleistäminen (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 106–107). Pelkistykset teimme ensin itsenäisesti, jonka jälkeen keskustelimme saadaksemme todenmukaisen kuvan aineistosta niistä ja mietimme yhteiset pelkistykset (Taulukko 3).

Taulukko 3. Esimerkki pelkistetyn ilmauksen muodostamisesta

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
"Ajankäytöstä ja päivärytmin löytymisessä uskon, että on se että sais joka päivälle jotain mielekästä tekemistä tai toimintaa."	Päivärytmin ylläpitämistä helpottaisi, jos olisi jotain mielekästä tekemistä.
"Yleiset aiheet (toimintakeskuksessa) ovat sosiaaliseen elämään kiinnittyminen, itse-tuntemus sekä toimintaan osallistumi-	Sosiaaliseen elämään kiinnittyminen, itse-tuntemus ja toimintaan osallistuminen ovat toimintakeskuksessa päivän aiheita.

nen.”	
”Sitten, että tota et sinnittelee just sen väsymyspiikin ohi ja sitte voiki valvoa kolme tuntia saamatta unta ja sitte ehkä puuttuu ne iltarutiinit.”	Voi valvoa kolme tuntia saamatta unta, koska sinnittelee väsymyspiikin ohi, ja lisäksi nuorelta puuttuu iltarutiinit.
”Ja useesti se saattaa nimenomaa olla sitä että se päivärytmi on niin sekasin et haluais tulla mutta ei niin ku vaan tule herättyä ja aina vaan tulee illalla nukuttua liian pitkään.”	Syy saattaa olla nuoren päivärytmin sekaisuus, nuori haluaisi tulla, mutta ei jaksa herätä kun on mennyt nukkumaan liian myöhään.

Yhdessä tehtyjen pelkistysten jälkeen tutkimuskysymys pilkottiin kahteen osaan: Millaisen kehitettävän välineen tulisi olla,

1. jotta toimintakeskuksen työntekijät saisivat selville, millaista tukea nuori tarvitsisi päivärytmissä pysymisessä?
2. joka tukisi nuorta osallistumaan toimintakeskuksen toimintaan?

Yhdessä pohditut pelkistykset asetimme muistilapuilla tutkimuskysymyksen osien alle. Tällä varmistimme pelkistysten kuuluvan varmasti tutkimuskysymykseen. Tutkimuskysymyksen kahden osan lisäksi nostimme omaksi kohdaksi tutkimuskysymyksen alun ”Millaisen kehitettävän välineen tulisi olla?”. Tämän kohdan alle laitoimme muistilapulla välineeseen kohdistuvia toiveita ja tavoitteita. Välineelle esitettyjä toiveita tai rajoituksia koskevia muistilappuja ei lähdetty tulkitsemaan, koska esiin nousseet asiat olivat konkreettisia.

Tämän jälkeen etsimme samankaltaisia ja erilaisia ilmauksia kaikista muistilapuista, jonka jälkeen ryhmittelimme ja yhdistelimme niitä. Samankaltaisten ilmausten löytäminen ja ryhmittely oli suhteellisen helppoa, koska teemahaastattelujen aiheet olivat toimineet aineiston jäsenyyksen apuna. Tuomen ja Sarajärven mukaan ilmausten yhdistämisen jälkeen ryhdytään muodostamaan alaluokkia (Tuomi – Sarajärvi 2009: 109). Samankaltaisten ilmausten pohjalta muodostimme alaluokkia, joista jatkossa muodostui yläluokat.

Kehittämistyömme sisällönanalyysin ajatus muuttui tässä kohtaa aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä teoriaohjaavaksi. Aineistolähtöinen ja teoriaohjaava sisällönanalyysi lähtevät molemmat etenemään aineiston ehdoilla, mutta analyysin loppuvaiheessa teoriaohjaavassa analyysissä tuodaan analyysia ohjaavat teoreettiset käsitteet esille. Teoriaohjaavassa aineistonanalyysissä päättelylogiikkaa kutsutaan abduktiiviseksi eli ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 95–97, 117.)

Sisällönanalyysissä alaluokkien muodostamisen jälkeen nousi aikaisemmin tunnistetut ennakkokäsitykset sekä inhimillisen toiminnan mallin että sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen käsitteet. Tämän vuoksi yläluokkia muodostaessa päätimme nostaa inhimillisen toiminnan mallista tahdon alle kuuluvat henkilökohtainen vaikuttaminen, mielenkiinnon kohteet ja arvot sekä tottumuksen alle kuuluvat tavat. Lisäksi nostimme mallista esiin suorituskyvyn sekä ympäristöön kuuluvan sosiaalisen ympäristön. Alaluokkien alle aineisto muodostui aineistolähtöisesti, mutta yläluokat muodostuivat inhimillisen toiminnan mallin käsitteistä. (Taulukko 4.)

Taulukko 4. Esimerkki alaluokkien ja yläluokkien muodostamisesta

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
Päivärytmin ylläpitämistä helpottaisi, jos olisi jotain mielekästä tekemistä.	Päivän sisältö	Tavat (rutiinit)
Sosiaaliseen elämään kiinnittyminen, itsetuntemus ja toimintaan osallistuminen ovat toimintakeskuksessa päivän aiheita.	Päivän sisältö	Tavat (rutiinit)
Voi valvoa kolme tuntia saamatta unta, koska sinnittelee väsymyspiikin ohi, ja lisäksi nuorelta puuttuu iltarutiinit.	Päivärytmi sekaisin	Tavat (rutiinit)
Syy saattaa olla nuoren päivärytmin sekaisuus, nuori haluaisi tulla, mutta ei jaksa herätä kun on mennyt nukkumaan liian myöhään.	Päivärytmi sekaisin	Tavat (rutiinit)

7.2 Tutkimuksellisen aineiston tulokset

Analyysin tuloksissa (Taulukko 5) inhimillisen toiminnan mallin käsitteen tahdon alle nousivat mielenkiinnon kohteet, henkilökohtainen vaikuttaminen ja arvot. Mallin käsitteen tottumuksen alle nousi tavat ja käsitteen suorituskyvyn alle analyysistä nousi objektiivinen ja subjektiivinen suorituskyky. Analyysistä nousivat myös inhimillisen toiminnan malliin ja sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehykseen kuuluvat sosiaaliset ja vuorovaikutustaidot sekä ympäristön merkitys. Analyysissä korostui myös toiminnan soveltamisen tärkeys toimintakeskuksen toiminnassa, koska jokaisen toimintakeskuksessa käyvän nuoren tulisi pystyä osallistumaan toimintakeskuksen toimintaa.

Taulukko 5. Analyysistä muodostuneet alaluokat ja yläluokat, tulokset

Alaluokat	Yläluokat
Nuorten halut ja tarpeet Nuorten motivaatio	Mielenkiinnon kohteet
Nuoren vaikutusvalta Vapaaehtoisuus Nuoren oma vastuu	Henkilökohtainen vaikuttaminen
Nuoren turvallisuuden tunne Leimautumattomuus	Arvot
Päivän sisältö Päivärytmi sekaisin Päivärytmin vakiintumattomuus	Tavat
Nuorten toimintaan osallistuminen Nuorten voimavarojen vaihtelu	Suorituskyky (subjektiivinen ja objektiivinen)
Sosiaalisten suhteiden vähyys Nuorten sosiaaliset suhteet voivat olla omassa viiteryhmässään hyvät.	Sosiaaliset ja vuorovaikutustaidot

Mielenkiinnon kohteiden alle noussut aineisto koostui nuorten tarpeista ja halusta sekä nuoren omasta motivaatiosta. Nuoren motivaatiolla ja omalla halulla on merkittävä rooli päivien rakentamisessa ja niihin mielekkäiden toimintojen keksimisessä. Ilman mielekästä tekemistä nuorella saattaa olla vaikeuksia osallistua ja motivoitua toimintaan.

Henkilökohtaisen vaikuttamisen alle nousivat analyysissa nuoren vaikutusvalta, vapaaehtoisuus ja nuoren vastuu. Tämä tarkoittaa sitä, että nuorella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa omiin henkilökohtaisiin asioihin. Lisäksi nuorta ei voi pakottaa tekemään asioita, vaan nuorella tulisi säilyä tunne tietynlaisesta vapaaehtoisuudesta. Toimintakeskuksen työntekijät pitävät vapaaehtoisuutta hyvänä ja huonona asiana. Työntekijöiden mielestä vapaaehtoisuus sekä auttaa että helpottaa nuorten osallistumista toimintakeskuksen toimintaan. Toimintakeskuksen toimintaan osallistuminen on vapaaehtoista, jonka vuoksi toiminnasta on niin sanotusti "helppoa jäädä pois". Nuoren pois jäädessä, toimintakeskuksessa käydään kuitenkin keskustelua asiasta.

Nuorella tulee olla kehittyäkseen omaa vaikutusvaltaa ja vastuuta, koska ilman sitä nuori ei pysty kehitystehtävien mukaisesti kehittymään itsenäiseksi. Toimintakeskus ottaa huomioon nuoren vaikutusvallan siten, että nuoret voivat vaikuttaa ryhmätoiminnan tavoitteisiin omien tarpeidensa mukaan. Lisäksi jokainen toimintakeskukseen tuleva nuori saa oman vastuualueensa liittyen toimintakeskuksen päivän ohjelmaan.

Arvoihin nousivat nuorten turvallisuuden tunteen luominen ja leimautumattomuus toimintakeskuksen ympäristössä. Toimintakeskuksessa nuorille on tärkeää, ettei heitä leimata tai luokitella, esimerkiksi minkään sairauden mukaan vaan nuoret saavat tulla toimintakeskukseen omina itsenään.

Tavat vaikuttavat suurelta osin nuoren päivän rakentumiseen. Toimintakeskuksen nuorilla on haasteellista saada sisältöä päiviin sekä saada päivärytmi säännölliseksi ja vakiintuneeksi. Päivän sisällöllä ja päivärytmillä on suuri vaikutus sosiaalisen elämään kiinnittymisen osalta. Sosiaalisia suhteita luodaan usein päiväsaikaa, mikä on toimintakeskuksessa käyville nuorille haastavaa, koska heillä on useimmiten päivärytmi sekaisin.

Nuoruuden kehitystehtäviin kuuluu toimintakyvyn meneminen askeleen eteenpäin ja toinen taaksepäin. Joillain toimintakeskuksen nuorilla voi olla haasteita suoriutua annetuista tehtävistä taantuneen suorituskyvyn vuoksi. Toimintakeskuksen nuorten suorituskykyyn ja toimintaan osallistumiseen vaikuttaa pitkäjänteisyyden puuttuminen, sitoutumisvaikeudet sekä oma-aloitteisuuden puuttuminen. Voimavarojen vaihtelulla on myös suuri merkitys nuorten suorituskykyyn. Nuorelle on tärkeää omata kyky osallistua toimintaan omien voimavarojen mukaan, koska jollain hetkellä nuoresta voi tuntua, että kaikki on vähän liikaa.

Ympäristöllä on suuri vaikutus sosiaalisiin ja vuorovaikutustaitoihin. Toimintakeskuksessa käyvien nuorten sosiaaliset taidot voivat olla omassa viiteryhmässään hyvät, mutta toimintakeskuksessa olevissa ryhmätilanteissa nuori saattaa tarvita kannustusta, tukea sekä harjoitusta. Tässä toimintakeskuksen työntekijät voivat olla apuna nuorille. Toimintakeskuksen nuorilla on haasteita sosiaalisissa ja vuorovaikutustaidoissa sosiaalisten suhteiden vähyyden vuoksi. Sosiaalisten ja vuorovaikutussuhteiden harjoittelu on mahdollista toimintakeskuksen ympäristössä, koska toimintakeskus on ympäristönä turvallinen harjoittelupaikka.

Toiminnan soveltaminen on toimintakeskuksessa tärkeää, koska toimintakeskuksessa käyvät nuoren ovat taidoiltaan ja kehitykselliseltä tasoltaan eri tasolla. Näin ollen toiminnan soveltaminen mahdollistaisi kaikkien nuorten osallistumisen toimintakeskuksessa järjestettyyn toimintaan. Nuoren osallistuessa toimintaan mahdollistuisi itsetuntoa korjaavien kokemusten saaminen, ja nuoren ei tarvitsisi jättäytyä toiminnan ulkopuolelle. Korjaavaan kokemukseen vaikuttaa myös muilta ihmisiltä saatu palaute. Tämän vuoksi on tärkeää, että nuorille annetaan positiivista palautetta ja kannustetaan.

Kehitettävässä välineessä olevaa toimintaa pitäisi pystyä soveltamaan nuorten omien voimavarojen, halujen, tarpeiden ja mielenkiinnon kohteiden mukaan. Välineessä tulisi olla nuoren mielenkiinnon herättävä toiminta, joka loisi nuorelle turvallisuuden tunnetta ja tunnetta ettei tule leimatuksi. Välineen tulisi käsitellä myös jollain tavalla nuorten päivärytmiä ja siihen liittyviä haasteita. Välineen avulla nuorelle tulisi mahdollistaa sosiaalisten suhteiden luominen, keskustelu ja pohdiskelu siten, että nuorella on mahdolli-

suus halutessaan tuoda oma näkökulmansa esille. Kehitettävän välineen tulisi mahdollistaa nuoren tukemisen ja kannustamisen sekä positiivisen palautteen antamisen.

7.3 Tukevan aineiston analyysi ja tulokset

Kehittämistyössä tukevin aineistoina olivat havainnointit, dokumentit ja valokuvat. Havainnointiin nostimme inhimillisen toiminnan mallista fyysinen ja sosiaalinen ympäristö, koska näiden käsitteiden pohjalta saimme kuvan toimintakeskuksen mahdollisuuksista, haasteista ja erilaisista ilmiöistä. Havainnointien ja valokuvien pohjalta toimintakeskus tilana koimme sekä mahdollistavana että haasteellisena. Mahdollistavan tilasta tekee se, että se on muunneltavissa eri toimintoihin, ja tilassa on erilaisia askartelumateriaaleja, pelejä, tietokone ja keittiö. Tila mahdollistaa sekä nuorten tukemisen ja auttamisen että sosiaalisten kontaktien luomisen.

Toiminnan kannalta tila on haasteellinen, koska tilassa ei ole kantavia seiniä tai ovia. Tämän vuoksi toimintakeskuksen tiloihin kantautuu ääniä ja tilasta kuuluu äänet toisiin tiloihin. Lisäksi toimintakeskuksen tiloihin voi tulla ulkopuolisia ihmisiä kesken toimintojen, jolla voi olla vaikutusta esimerkiksi nuorten keskittymiseen. Kantavien seinien ja ovien puuttuminen tarkoittaa, ettei kauhean henkilökohtaisia tai vakavia keskusteluja voida käydä toimintakeskuksen tiloissa, vaan niille täytyy varata oma tila.

Toimintakeskuksen toimintaa havainnoidessa saimme tietoa nuorten vuorovaikutustaidoista sekä heidän toimintakyvystä. Tämä auttoi luomaan käsityksen siitä, millaisen kehitettävän välineen tulisi olla, jotta nuoret pystyisivät kehitystehtävien mukaisesti luomaan sekä vuorovaikutussuhteita ikätovereiden ja ympäristön kanssa että osallistumaan välineen toteuttamiseen. Toimintakeskuksen sosiaalisilla tavoilla ja rutiineilla on vaikutusta kehitettävän välineen toteuttamiseen käytettävään aikaan, koska välineeseen käytettävä aika on riippuvainen toimintakeskuksessa toistuvista tavoista ja rutiineista. Näitä tapoja ja rutiineja ovat esimerkiksi päivän aloitus, taukojen paikat sekä ruoan valmistus ja ruokailu.

Dokumenttien ja valokuvien avulla saimme tietoa toimintakeskuksessa käytössä olevista välineistä sekä nuorten esittämistä toiveista toimintakeskukselle. Perehtyessämme

toimintakeskuksen välineisiin huomasimme käytössä olevien välineiden oleva pääasiassa kaavakemuotoisia. Käytössä olevat välineet perustuivat vapaaehtoisuuteen, koska nuoret saavat kirjoittaa kaavakkeisiin tarpeellisiksi kokemansa tiedot. Tämä voi johtaa siihen, ettei nuori tee mitään, jos ei halua kirjoittaa tai kertoa itsestään mitään. Toimintakeskukseen kohdistuvat nuorten toiveet olivat toiminnallisia asioita, esimerkiksi retket, tutustumiskäynnit ja askartelu.

8 Välineen kehittäminen

8.1 Välineen kehittämisprosessin kuvaus

Välineen kehittämisessä huomioimme tuloksista nousseita ala- ja yläluokkia. Tämän jälkeen mietimme, kuinka tutkimuskysymysten osiin voitaisiin vastata tulosten pohjalta. Huomioimme välineessä analyysistä nousseet inhimillisen toiminnan mallin ja sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen käsitteet ja osa-alueet. Analyysin tulokset liittyivät päivärytmiin, ympäristöön, sosiaalisten suhteiden luomiseen, vapaaehtoisuuteen sekä nuoren omaan vaikutusvaltaan, voimavaroihin, haluun, motivaatioon ja tarpeisiin. Tärkeimpiä asioita välineen kehittämisessä oli, että nuoret saavat itsensä kuuluvaksi ja näkyväksi sekä nuoret pystyvät luomaan sosiaalisia suhteita että osallistumaan välineen toteuttamiseen omalla kehityksellisellä tasollaan.

Välineen kehittämisessä huomioimme myös tukevasta aineistosta nousseet tulokset aikaisemmista välineistä ja nuorten toiveista. Kehittämisessä oli tarkoituksena kehittää toimintakeskukseen uudenlainen väline, jossa voisi olla jokin toiminnallinen osio. Toiminnallisilla asioilla voidaan luonnollisesti vahvistaa nuorten vuorovaikutustaitoja ja lisätä nuorten itsetuntemusta. Nuorten itsetuntemus lisääntyy heidän onnistuessaan jossain toiminnassa ja saadessaan positiivista palautetta. Välineessä huomioimme lisäksi toimintakeskuksen työntekijöiden esittämät toiveet ja rajoitukset. Toimintakeskuksen työntekijät esittivät toiveiksi, että väline ei saisi olla liian iholle menevää ja se voisi olla toiminnallinen tai kirjallinen, jota tehtäisiin yksin, pareittain tai ryhmässä. Toimintakeskuksen työntekijät toivoivat välineeltä, että siinä olisi jokin valmis osio, jota nuoret voisivat lähteä toteuttamaan.

Välineen kehittämisprosessin alussa ideana oli lukujärjestyksen muotoinen väline, jossa nuoret voisivat pohtivat toimintakeskuksen työntekijöiden kanssa mielekkäitä toimintoja niille päiville, kun eivät käy toimintakeskuksessa. Luovuimme ideasta, koska nuoret käyvät epäsäännöllisesti toimintakeskuksessa, ja tämänkaltaisen väline ei auttaisi nuorta osallistumaan toimintakeskuksen toimintaan. Lisäksi toimintakeskuksen työntekijät kertoivat, etteivät nuorilta onnistuisi päivä kestävät toiminnot tai sellaiset toiminnot, joita pitäisi tehdä kotona. Päädyimme siihen, että väline on kestoltaan maksimissaan yhden päivän mittainen, mitä toimintakeskuksen työntekijät voisivat hyödyntää ja toteuttaa toimintakeskuksen tukevassa ja turvallisessa ympäristössä.

Lopulliseksi välineen ideaksi muodostui tarina ja siihen liittyvä ohjeistus (Liite 1). Ajattelimme tarinan auttavan oman elämän asioiden pohtimisessa, koska silloin asiat eivät tule liian lähelle itseään. Analyysin pohjalta muodostui välineen tarinan sisältö, joita ovat päivärytmiin liittyvät asiat, sosiaalisten suhteiden luominen sekä mielenkiinnon kohteet. Välineen tarina on osittain toimintakeskuksen nuorten omasta elämästä, mutta se on neutraali eikä kohdistu kehenkään yksittäisen nuoren elämään. Välineen tarina kuvaa henkilön ajatuksia ja toiveita maanantaiaamuna.

Tehtyämme tarinan kirjoitimme välineen ohjeistuksen. Ohjeistukseen kuuluu kaksi eri toteutustapaa joko 1) toiminnallisen osion ja ryhmäkeskustelun tai 2) ryhmäkeskustelun. Toimintakeskuksen työntekijöiltä nousi haastatteluissa esiin, että jotkut nuoret pitävät toiminnallisista asioista ja jotkut nuoret pitävät keskusteluista. Tästä johtuen toimintakeskuksen työntekijät voivat valita toimivamman toteutustavan kahden osion väliltä ottaen huomioon toimintakeskuksen nuorten toimintakyvyn, motivaation ja mielenkiinnon kohteet. Tällä mahdollistetaan mahdollisimman monen nuoren osallistuminen toimintaan.

Välineen toiminnallisessa osuudessa nuoret voivat aluksi valita omien tarpeidensa ja voimavarojensa mukaan yksilö, pari tai ryhmätyöskentelyn välillä. Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys ja nuoruuden kehitystehtävät selventävät pari- ja ryhmätyöskentelyn merkityksen hyvin, koska nuorille on tärkeää saada toimia ikäistensä seurassa joko itsenäisesti tai tuetusti. Tämänlaisella työskentelytavalla toimintakeskuksen nuoret voivat opetella sosiaalisten suhteiden luomista ikätovereihin, ja samalla auttaa

tai tulla autetuksi ikätovereidensa seurassa. Tilanteissa, joissa nuorilla ei ole riittäviä valmiuksia sosiaalisten suhteiden luomisessa, toimintakeskuksen työntekijät voivat antaa tukea ja apua.

Toiminnallisessa osiossa on tarkoituksena, että nuori kuvittaa alkuperäisen tarinan tai keksii alkuperäiselle tarinalle jatkoa ja kuvittaa sen. Nuori voi myös halutessaan kuvittaa tarinasta syntyneitä ajatuksia. Välineessä kuvittamisen toiminnan muotoina on esimerkiksi kirjoittaminen, piirtäminen, valokuvaus tai sarjakuvan tekeminen. Nuori voi valita näistä toiminnoista toteutustavan omien mielenkiinnonkohteiden tai merkityksellisen toiminnon mukaan. Tähän valintaan vaikuttaa nuoren tavat, motivaatio, sen hetkiset voimavarat ja suorituskyky.

Ensimmäisen toteutustavan toiminnallisen osion jälkeen, nuoret voivat esittää työnsä haluamallaan tavalla. Esittämistapa voi olla sanaton esittely tai sitten se voi sisältää omakohtaisia näkemyksiä asiasta. Ryhmäkeskustelu voi olla tässä osiossa vapaamuotoisempaa ja liittyä tehtyihin töihin. Tärkeintä on, että kaikki nuoret tulevat jollain tavalla nähdyksi ja kuulluksi. Toisessa toteutustavassa nuoret lukevat tarinan, jonka pohjalta on tarkoituksena keskustella aiheesta. Ohjeistukseen on laitettu ohjaavia kysymyksiä liittyen päivärytmiin, sosiaalisten suhteiden luomiseen sekä mielenkiinnon kohteisiin. Ohjaavien kysymysten pohjalta työntekijä voi herättää nuorten keskuudessa keskustelua tai työntekijä voi itse viedä keskustelua eteenpäin.

Pyysimme luokkakavereilta suullista palautetta ja kommentteja välineestä, kun olimme kirjoittaneet välineen tarinan ja ohjeistuksen. Palautteiden ja kommenttien pohjalta teimme välineeseen muutamia muutoksia. Tämän jälkeen lähetimme välineen sähköpostilla toimintakeskuksen työntekijöille tutustuttavaksi ennen koekäyttöä.

8.2 Välineen prototyypin esittely

Välineen prototyyppi esiteltiin ja ohjeistettiin toimintakeskuksen työntekijälle 13.3.2012. Ennen koekäyttötilannetta keskustelimme analyysin tuloksista, joista nostimme esiin päivärytmiin liittyvät asiat, nuorten voimavarat sekä sosiaalisen osallistumisen merkitys. Tutustuessaan välineeseen toimintakeskuksen työntekijällä oli syntynyt jo

uusi toiminnallisia ideoita välineen pohjalta, joita voisi toteuttaa toimintakeskuksen nuorten kanssa.

Koekäyttökerralla välineestä toteutettiin ensimmäinen toteutustapa, johon kuuluu toiminnallisen osio ja ryhmäkeskustelu. Välineen toimivuudesta saimme tietoa havainnoimalla ja keskustelemalla yhteisesti nuorten toteuttaessa toimintaa. Havainnoiteja ja keskusteluja ei äänitetty eikä analysoitu tutkimuksellisesti vaan kerättyä tietoa auttoi välineen jatkokehittämisessä. Koekäyttökerralla nuoret toimivat omien voimavarojen mukaan ja toteuttivat välineen ohjeistusta jokainen omalla tyylillään. Nuoret kokivat välineen ihan hyväksi, vaikka sitä ei ollut helppo lähteä toteuttamaan. Keskusteluissa nuoret toivat esiin asioita omasta päivärytmistä ja toiminnoista, joita normaalisti tekevät päivisin.

Koekäytön jälkeen keskustelimme ja mietimme välineen toimivuutta sekä tarvittavia muutoksia yhdessä toimintakeskuksen työntekijän kanssa. Toimintakeskuksen työntekijä kertoi välineen olevan hyvä, koska heillä ei ole samantyylistä aikaisemmin ollut käytössä. Lopuksi todettiin, että välineessä lopputuloksella ei ole merkitystä vaan tärkeintä on nuorten osallistuminen toimintaan.

Keskustelujen jälkeen välineessä ilmeni muutostarpeita ohjeistuksen osalta. Koekäytössä välineessä ohjeistus oli ainoastaan työntekijällä, joka kertoi ohjeistuksen nuorille. Keskusteluissa totesimme, että myös nuorilla olisi hyvä olla pelkistetty ohjeistus tehdessään toteutustapaa yksi. Koekäytön jälkeen lisäsimme välineeseen pelkistetyn ohjeistuksen tarinan yhteyteen. Suullisen ja kirjallisen ohjeistuksen saaminen auttaa ohjeistuksen ymmärtämisessä ja toiminnan aloittamisessa. Tehtyjen muutosten jälkeen lähetimme korjatun välineen toimintakeskuksen työntekijöille välineen esittelyä varten.

8.3 Välineen esittely

Esittelimme kehittämistyössä syntyneen välineen lopullisen version toimintakeskuksen työntekijälle 19.3.12. Lopullista versiota koekäytettiin vielä kerran eri nuorten kanssa. Tällä kerralla välineestä tehtiin toinen toteutustapa eli ryhmäkeskustelu osio. Tuolla kerralla työntekijän piti viedä keskustelua eteenpäin, koska nuoret eivät oma-

aloitteisesti keskustelleet asioita. Tämän koekäyttö kerran jälkeen välineeseen ei enää tehty muutoksia vaan toimintakeskuksen työntekijöillä on lupa kehittää välinettä eteenpäin.

8.4 Välineen arviointi

Kehittämistyössä kehitimme toimintakeskukseen toimintaan sopivan välineen, joka vastaa tutkimuskysymykseen ja Vamos nuorten toimintakeskuksen tarpeisiin. Kehitettävänä olevan välineen aihetta rajattiin kerta kerralta ja lopulta päädyimme välineeseen, joka käsittelee päivärytmiä ja toimintakeskuksen toimintaan osallistumista. Välineen taustalla on valitut toimintaterapian teoriat ja niiden käsitteet.

Toimintakeskus luo turvallisen ympäristön nuorelle, jossa nuori saa tarvittaessa apua ja tukea. Lopullinen väline perustuu toimintakeskuksen arvoihin; leimautumattomuuteen, vapaaehtoisuuteen ja nuorten turvallisuuden tunteeseen. Välineessä nuoret voivat itse valita toteutustavan ja tuoda keskustelussa julki sellaisia asioita, joita itse haluaa. Leimautumattomuus näkyy siten, että välineen tekeminen ei leimaa ketään nuorta. Lisäksi kehitettävässä välineessä mahdollistetaan nuoren valinnan vapauden mahdollisuus, toimintaan osallistuminen sekä merkityksellinen ja tarkoituksenmukainen toiminta.

Kehitettävään välineeseen vaikutti paljon toimintakeskuksen ryhmän rakenne. Toimintakeskuksen ryhmä on täydentyvä ja ryhmän sisällä nuoret vaihtuvat useasti, nuorten siirtyessä eteenpäin Vamos palvelukokonaisuuden sisällä, nuorten jäädessä pois toimintakeskuksen toiminnasta tai uusien nuorten tullessa mukaan toimintaan. Tästä syystä kehitettävän välineen tuli olla matalan kynnyksen väline, jotta se oli kaikille toimintakeskuksen toimintaan osallistuville sopiva. Välineen toteutuksen tuli olla sovellettavissa ajallisesti, koska nuoret saattavat tulla aamulla toimintakeskukseen eri aikoihin. Kehitetyn välineen pystyy toteuttamaan toimintakeskuksen päivän ohjelman puitteissa.

Väline on helppokäyttöinen ja sovellettavissa ympäristön mukaan. Välinettä voidaan toteuttaa nuorten kanssa useaan kertaan, koska siinä on kaksi erilaista toteutustapaa. Molempia toteutustapoja on helppo soveltaa nuoren suorituskyvyn sekä tarpeiden ja halujen mukaan. Välineessä hyödynsimme toimintakeskuksen tiloja, materiaaleja ja

tarvikkeita. Näin ollen välineen kehittämisestä ei syntynyt kustannuksia. Kehittämistyössä syntynyt väline jää Vamos nuorten toimintakeskuksen työntekijöiden käyttöön, jota he voivat jatkossa käyttää ja kehittää.

9 Kehittämisprosessin arviointi

Kehittämistyö on iso prosessi, joka vaatii osallistujiltaan aikaa yhteisille pohdinnoille ja omistautumista kehittämistyön suunnitteluun, toteutukseen, lopputulosten arviointiin sekä raportin kirjoittamiseen. Kehittämistyössä ainoana päämääränämme ei ollut kehittämämme väline, vaan kehittämistyö on ollut meille myös oppimisprosessi. Keskeistä prosessissa on ollut kehittämistyön kokonaisuuden hahmottaminen sekä yhteistyö ja vuorovaikutus nuorten toimintakeskus Vamoksen työntekijöiden kanssa.

Kehittämistyö rakentui työelämälähtöisesti ja se toteutettiin yhteistyössä projektipäällikön ja kahden toimintakeskuksen työntekijän kanssa. Kehittämistyöhön osallistuivat myös Metropolia Ammattikorkeakoulun kaksi opettajaa opiskelijoiden ohjauksella. Toimintakeskuksen työntekijät toimivat käytännön ohjaajina, ja kehittämistyötä valvoi Vamoksen puolesta projektipäällikkö. Hänen vastuualueeseensa kuului raportin lukeminen ja kommentointi alku-, keski- ja loppuvaiheessa. Kehittämistyön onnistumista edesauttoi henkilökunnan sitoutuminen kehittämistyöhön ja aito halu kehittää nuorten toimintakeskuksen toimintaa.

Koko kehittämistyön prosessin ajan pyrimme ottamaan huomioon toiminnallisen oikeudenmukaisuuden ajatuksen, esimerkiksi teoriavalinnoissa ja välineen kehittämisprosessissa. Kehittämistyön kohde täsmentyi toimintakeskuksen työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen ja paikan päällä kerätyn tiedon myötä. Kehittämistyön rajaamiseen ja tavoitteen asetteluun meni paljon aikaa ja tutkimuskysymyksistä muodostui laajoja. Jos olisimme tehneet vastaavanlaista kehittämistyötä aikaisemmin, olisimme kyenneet tekemään ne paremmin heti kehittämistyön alussa. Lopputulokseen kannalta olisi ollut myös parempi, jos olisimme käytännössä päässeet perehtymään aiemmin Nuorten toimintakeskuksen toimintaan. Siten olisimme ehkä jo alussa pystyneet muodostamaan

tarkemman kuvan toimintakeskuksessa käyvistä nuorista, jolloin välineestä olisi voinut muodostua vielä paremmin tarpeita vastaava.

Tiedonkeruuvaiheessa olisi myös kannattanut pyytää Vamoksen palvelukuvaus varhaisemmassa vaiheessa kokonaiskuvan hahmottamiseksi. Haastatteluvaiheessa saimme paljon samaa tietoa, mitä olisimme voineet lukea etukäteen palvelukuvauksesta. Toteutuneiden haastattelujen sisällöt ja teemat olisivat voineet muodostua erilaisiksi, jos olisimme hahmottaneet kokonaiskuvan aiemmin palvelukuvaukseen perehtymällä.

Kehittämistyön menetelmien rooli on auttaa tavoitteiden saavuttamisessa (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 20). Kehittämistyöhön valitut laadullisen tutkimuksen menetelmät olivat hyviä, koska tutkimuskysymystä vastaavaa aineistoa kertyi paljon. Havainnointit ja haastattelut täydensivät osittain toinen toisiaan. Haastattelujen aikana ei aina pysytty aiheessa, ja siksi aiheessa pysymisen tunnistamme kehittämisen kohteeksemme. Neljännellä haastattelukerralla aineisto alkoi toistaa itseään, joten viimeinen viides haastattelukerta peruttiin. Haastattelu- ja havainnointikertoja aineistonkeruuta varten oli molempia neljä. Aineiston analyysin olisi varmasti voinut tehdä jollain muullakin tavalla, mutta halusimme kokeilla käyttämämme. Me molemmat teimme ensimmäistä tutkimuksellista aineiston analyysiä, mikä varmasti vaikuttaa analyysin tuloksiin.

Kehittämistyön toteutus ajoittui alkuvuoteen 2012, koska se sopi parhaiten aikataulullisesti kaikille kehittämistyöhön osallistuville. Tämä vaikutti siihen, että kehittämistyön toteuttaminen oli hektistä aikaa ja kehittämistyölle oli kaiken kaikkiaan aikaa vain kolme kuukautta. Kehittämistyön suunnitteluvaiheessa yhdeksi riskiksi kehittämistyön onnistumiselle määriteltiin lyhyt toteutusaika. Tiukasta aikataulusta huolimatta kehittämistyö eteni johdonmukaisesti, vain välineen prototyypin ja valmiin välineen valmistumisen aikataulu siirtyi eteenpäin. Eteneminen ei olisi ollut mahdollista ilman kehittämistyöhön osallistuvien sitoutumista ja hyvin toimivaa vuorovaikutusta.

Ojasalon, Moilasan ja Ritalahden (2009) mukaan kehittämistyössä on tärkeintä raportoida kehittämistyön prosessin ajan kaikille osapuolille ja pääpaino ei ole loppuraportin tuottamisessa (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 46). Kehittämistyön etenemisestä ja tapaamisista raportoimme kaikille kehittämistyöhön osallistuville muistioin ja erilaisin materiaalein. Kunnioitimme tällä kehittämistyöhön lupautuvia ja pyrimme välttämään

mahdollisia tietokatkoja. Kehittämistyön etenemisestä kerroimme koululla yhteisissä tilaisuuksissa opettajille ja luokkakavereille, joiden oli mahdollista kommentoida ja antaa vinkkejä kehittämistyöhön.

Kehittämistyössä saavutimme sille asetetut tavoitteet, vaikka prototyypin esittelypäivä venyi parilla viikolla aikataulullisista syistä. Lopullinen väline vastasi Vamos nuorten toimintakeskuksen tarpeita, koska heillä ei aikaisemmin ole ollut käytössä tällaista välinettä. Toimintakeskuksen työntekijät olivat tyytyväisiä kehitettävään välineeseen, ja heille syntyi välineen esittelyn yhteydessä uusia ideoita, joita he voisivat lähteä toteuttamaan toimintakeskuksessa käyvien nuorten kanssa.

Kehittämistyön teolla parityönä on hyvät ja huonot puolensa. Hyvinä puolina voidaan pitää sitä, että tiedon kulku kahden tekijän välillä toimi moitteettomasti ja tapaamiset tekijöiden välillä oli helppo sopia. Huonoina puolina voidaan pitää ajallista panostusta. Kehittämistyön edetessä olisi kannattanut sopia vastuualueita tarkemmin ja tasapuolisemmin, jolloin raportin kirjoittaminen olisi edennyt sujuvammin. Raportin kirjoittamisen aikataulutusta jo suunnitteluvaiheessa, ja sen kirjoittamisen aloittaminen jo kehittämistyön alkuvaiheessa olisi helpottanut kokonaisuuden työstämistä. Kirjoittamisesta ei olisi tullut niin suuri urakka loppuvaiheessa, ja lopullisen tekstin hiomiseen olisi ollut enemmän aikaa.

9.1 Kehittämistyön eettiset näkökohdat

Kehittämistyössämme noudatimme kehittämistyön eettisiä ohjeita sekä toimintaterapeutin ammattieettisiä ohjeita ja sääntöjä. Kehittämistyössä olevat eettiset ratkaisut ja kehittämistyön uskottavuus kulkevat koko kehittämistyönprosessin ajan käsi kädessä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu rehellisyys, huolellisuus, tulosten tallentaminen ja esittäminen. Tieteellisen eettisyyden käytäntöön kuuluu myös tiedon avoimuus kaikissa kehittämistyön vaiheissa eli suunnittelussa toteuttamisessa sekä raportoinnissa. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 132–133; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2011.)

Toimintaterapeuttien Maailmanliiton, WFOT (World Federation of Occupational Therapists) mukaan (2011) hankitun tiedon tulee perustua parhaaseen saataville olevaan

tietoon sekä kunnioittaa kehittämistoimintaan liittyviä eettisiä ohjeita. Lisäksi toimintaterapeuttien ammattieettiset ohjeet pitävät sisällään luotettavuuden, avoimuuden ja asiakkaiden huomioimisen. (Toimintaterapeuttien Maailmanliitto 2011.) Tiedonhankinnassa yritimme löytää kirjoista uusimmat painokset, mutta kaikkien kirjojen kohdalla tämä ei ollut mahdollista lainausjonojen vuoksi. Kehittämistyön raportissa olemme merkinneet tiedon lähteet asianmukaisella tavalla tekstin sisälle, ja kokonaisina työn loppuun lähdeluetteloon.

Kehittämistyöhön osallistuminen oli toimintakeskuksen työntekijöille vapaaehtoista ja sen pystyi halutessaan keskeyttämään syytä ilmoittamatta. Kehittämistyön alussa pyysimme kirjallisen suostumuksen siihen osallistuvilta henkilöiltä (Liite 2). Kirjallisessa suostumuksessa luki, ettei raportti sisällä tunnistetietoja ja kehittämistyöstä saatu aineisto tuhotaan sen valmistuttua. Kehittämistyössä kunnioitimme Helsingin Diakonissalaitoksen tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Neuvottelukunnan ohjeissa mainittiin, että tulee kunnioittaa ihmisarvoa loukkaamattomuuden periaatteella ja kehittämistyöhön osallistuvalla ei saa koitua riskejä ja haittoja (Helsingin Diakonissalaitos, Tutkimuslupa 2011).

Eettisyyttä ja kattavaa tiedonsaantia huomioiden tapaamisista ja haastattelujen ajankohdista sovittiin etukäteen, jolloin toimintakeskuksen työntekijät saivat tutustua hyvässä ajoin haastattelun aiheisiin ja kysymyksiin. Tapaamisissa ja haastattelutilanteissa huomioimme kaikkien näkökulmat ja ajatukset siten, että annoimme työntekijöille aikaa ja tilaa tuoda julki kehittämistyön kannalta tarpeelliseksi katsomaansa tieto.

9.2 Kehittämistyön luotettavuus

Kehittämistyön luotettavuudesta olemme huolehtineet kuvaamalla raportissa mahdollisimman tarkkaan kehittämistyön prosessin, kehittämistyön ympäristön, kehittämistyöhön osallistuneiden osuuden, aineiston keruun ja analysoinnin sekä tulokset. Luotettavuutta tuloksiin tuo kahden työntekijän läsnäolo tapaamisissa ja haastatteluissa, vaikka muutamissa haastatteluissa toinen työntekijä joutui työtehtävien vuoksi poistumaan paikalta kesken haastattelun. Jokaisesta haastattelusta kirjoitimme muistiot, joilla varmistimme tiedon kulun kaikille kehittämistyöhön osallistuville.

10 Kehittämistyön julkistaminen

Esittelemme kehittämistyön opinnäytetyöseminaarissa Metropolia Ammattikorkeakoulussa huhtikuussa 2012 sekä nuorten toimintakeskus Vamoksen toimitiloissa touku-kuussa 2012. Välineestä kirjoitamme Vamos palvelukokonaisuuden intranettiin artikkelin, joka osaltaan mahdollistaa tiedon leviämisen koko Vamos palvelukokonaisuuden henkilökunnalle. Toimitamme kehittämistyön valmiin raportin Vamos nuorten toimintakeskukseen, Helsingin Diakoniaopistolle ja Helsingin Diakonissalaitoksen eettiselle toimikunnalle.

11 Pohdinta

Opinnäytetyön toteuttaminen kehittämistyönä on ollut meille mielekäs tehtävä. Kehittämistyön avulla olemme saaneet arvokkaita tietoja ja taitoja kehittämistyön prosessista sekä toimintaterapian malleista ja viitekehyksistä, joista on hyötyä työelämässä. Kehittämistyön raportin kirjoittamisen kautta opimme jäsentämään kehittämistyötämme yhden tutkimuksellisen kehittämistyön prosessin mukaisesti. Kehittämistyön prosessi auttoi meitä kokoamaan kehittämistyössä saatua sirpaletietoa yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Kehittämistyömme aikana keräämästämme aineistosta tulee esiin nuoren lähiympäristön vaikutus nuoren tuen tarpeeseen. Kaikkien nuorten lähtökohdat aikuisuuteen eivät ole otolliset, koska nuoren oma lähipiiri vaikuttaa nuoren kasvuun ja tapaan ajatella. Nuoret voivat vanhemmiltaan ja lähiympäristöstään saamansa mallin vuoksi pudota yhteiskunnan palveluiden piiristä. Esimerkiksi nuoren muuttaessa omilleen hänellä voi olla kotoa opittu tapa ajatella, että toimeentulotuki riittää elämiseen. Vamos nuorten toimintakeskus on omalta osaltaan tekemässä inhimillisesti arvokasta työtä tukemalla

nuoria, vahvistamalla nuorten minäkuvaa, ja auttamalla nuoria löytämään oma paikkansa yhteiskunnassa.

Nuorille on tärkeää kuulua ja liittyä erilaisiin ryhmiin, varsinkin vaikeissa elämäntilanteissa. Kuuluminen ryhmään, osallistuminen ja vaikuttaminen ryhmän toimintaan sekä hyväksytyksi tuleminen tunne, auttaa nuorta kehitystehtävien haasteiden kohtaamisessa ja niistä selviytymisessä. Monella nuorten toimintakeskuksessa käyvällä nuorella on kielteisiä kokemuksia koulussa ryhmän ulkopuolelle jäämisestä ja kiusaamisesta. Ryhmän ulkopuolelle jääminen voi aiheuttaa eristäytymistä ja sosiaalisten tilanteiden pelkoa. Nuoren identiteetin ja minäkuvan rakentamisen kannalta yhteisö on kuitenkin elintärkeä. Nuorelle ei riitä nettiyhteisöön kuuluminen, koska se ei pysty korvaamaan kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta. Kasvokkain tapahtuvissa vuorovaikutustilanteissa nuori oppii sosiaalisia tapoja ja rutiineja sekä tunnistamaan vuorovaikutukseen kuuluvia tärkeitä ilmeitä ja eleitä.

Jatkotutkimusaihe voisi liittyä vertaistuen hyödynnettävyyteen Vamos nuorten toimintakeskuksessa. Vertaistoiminnan lisääminen mahdollistaisi vielä paremmin vuorovaikutustaitojen harjoittelun toimintakeskuksen toiminnassa. Osana vertaistukea on kokemusten ja tunteiden jakaminen sekä avun tarjoaminen ja vastaanottaminen ikätovereiltään. Vertaistoiminta auttaisi nuorta ymmärtämään itsensä tuottavana ryhmän jäsenenä ja tuomaan esiin omia tavoitteitaan. Vertaistuki tarjoaisi psykososiaalista, tiedollista ja käytännöllistä tukea, joka voisi edistää ryhmäläisten koettua elämänlaatua ja lisätä avoimempaa vuorovaikutusta.

Lähteet

Aalberg, Veikko – Siimes, Martti A. 2007. Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Aaltonen, Kimmo (toim.) 2007: Nuorisolakiopas. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Aaltonen, Marjo – Ojanen, Tuija – Vihunen, Riitta – Vilén, Marika 1999. Nuoren Aika. Porvoo: WSOY.

Dunderfelt, Tony 1999. Elämänkaaripsykologia. Helsinki: WSOY.

Grek, Katja 2008. Terveyden edistämisen asiantuntijoiden, toimintaterapeuttien ja nuorten käsityksiä terveyden edistämisestä: toiminnallinen näkökulma. Toimintaterapiian pro gradututkielma. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos.

Hautala, Tiina – Hämäläinen, Tuula – Mäkelä, Leila – Rusi-Pyykönen, Mari 2011. Toiminnan voimaa. Toimintaterapia käytännössä. Helsinki: Edita Prima.

Helsingin Diakonissalaitos, Tutkimuslupa 2011. Lausunnon hakeminen Eettiseltä toimikunnalta. Verkkodokumentti.
<http://www.hdl.fi/fi/toiminta/tutkimus>. Luettu 26.10.2011.

Helsingin Diakonissalaitos, Vuosikertomus 2010. Verkkodokumentti.
http://www.hdl.fi/images/stories/liitteet/vuosikertomus_2010.pdf. Luettu 25.9.2011.

Helsingin kaupungin terveystakeskus 2010. Terve Helsinki hanke. Verkkodokumentti.
<http://www.hel2.fi/TerveHelsinki/>. Luettu 25.9.2011.

Kielhofner, Gary 2008. Model of Human Occupation, 4.ed. Baltimore MD: Lippincott Williams & Wilkins.

Kielhofner, Gary – Baz, Tal – Hutson, Jennifer – Tham, Kerstin 2008. Performance Capacity and the Live body. Teoksesta: Model of Human Occupation 4.ed. Baltimore MD: Lippincott Williams & Wilkins.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Verkkodokumentti.
<http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjelma/?lang=fi>. Luettu 30.8.2011.

Metsämuuronen, Jari 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia – sarja 4. Viro: Jaabes OÜ.

Nuorten hyvin- ja pahoinvointi konsensuskokous 2010. Verkkodokumentti.
<http://www.duodecim.fi/kotisivut/docs/f1287864842/konsensuslausuma090210.pdf>. Luettu 13.11.2011.

Nuorten yhteiskuntatakuu: koulutusta, työtä ja täsmäpalvelua 2012. Työ- ja elinkeino-
ministeriö. Verkkodokumentti. Päivitetty 15.3.2012.

http://www.tem.fi/?89506_m=105791&s=2467. Luettu 19.3.2012.

Ojasalo, Katri – Moilanen, Teemu – Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät.
Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro Oy.

Olson, Laurette 2010. Psychosocial Frame of Reference. Teoksesta: Kramer, P –
Hinojosa, J: Frames of Reference for Pediatric Occupational Therapy. 3ed. Baltimore
MD: Lippincott Williams & Wilkins.

Toimintaterapeuttien Maailmanliitto 2011. WFOT (World Federation of Occupational
Therapists). Suomen toimintaterapeutti liitto ry. Eettiset säännöt ja Ammattieettiset
ohjeet. Verkkodokumentti.

<http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/images/stories/eettiset-saannot.pdf>. Luettu
26.10.2011.

Townsend, Elizabeth – Wilcock, Ann A. 2004. Occupational justice. Teoksessa: Christi-
ansen, Charles H – Townsend, Elizabeth: The Introduction to Occupation: art and sci-
ence of living: New multidisciplinary perspectives for understanding human occupation
as a central feature of individual experience and social organization. Upper Saddle Ri-
ver, N.J: Prentice hall.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsin-
ki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2011. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten
käsitteleminen. Hyvä tieteellinen käytäntö. Verkkodokumentti. Päivitetty 2011.

http://www.tenk.fi/hyva_tieteellinen_kaytanto/kaytanto.html. Luettu 26.10.2011.

Vamos nuorten toimintakeskus 2011. Toiminnan esittely dokumentti. Saatu käyttöön
Vamos nuorten toimintakeskuksesta 7.2.2012.

Vamos palvelukokonaisuus 2011. Verkkodokumentti.

http://maakunta.kainuu.fi/general/Uploads_files/Virta_Koikkalainen.pdf. Luettu
27.3.2012.

Vilka, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski: Gumerrus Kirjapaino Oy.

Kehitetyn välineen ohjeistus ja tarina

OHJEISTUS

Välineen avulla voidaan käsitellä nuorten kanssa päivärytmiin ja kaverisuhteisiin liittyviä asioita. Välineeseen kuuluu tarina ja kaksi tehtävävaihtoehtoa. Ohjaajat antavat ohjeistuksen tehtävästä nuorille, jonka jälkeen he jakavat jokaiselle nuorelle oman tarinan luettavaksi. Tehtävän voi toteuttaa kahdella eri tavalla; 1. vaihtoehto sisältää toiminnallisen osuuden ja ryhmäkeskustelun, 2. vaihtoehto sisältää ryhmäkeskustelun tarinan pohjalta. Tarvittaessa ohjaaja tukee ja auttaa nuorta tehtävän toteuttamisessa.

1. Tehtävässä on tarkoituksena kuvittaa alkuperäinen tarina tai keksiä tarinalle jatkoa ja kuvittaa se. Nuori voi halutessaan myös kuvittaa tarinasta syntyneitä ajatuksia. Tehtävän toteutustapa on vapaa, ja nuori voi valita itselleen mieluisimman tavan. Se voi olla esimerkiksi sarjakuva, piirustus tai maalaus, kuvakollaasi, kirjoitelma, runo, biisi/räppi tai itse ottamat valokuvat. Tehtävän voi tehdä yksin tai parin kanssa.

Valmiit tehtävät asetetaan näkyvälle paikalle ja kaikki ryhmän jäsenet kerääntyvät töiden äärelle. Tehtävä puretaan siten, että jokainen henkilö tai pari esittelee haluamallaan tavalla oman tuotoksensa ryhmälle. Tämän jälkeen on mahdollista keskustella vapaasti aiheesta nousseista ajatuksista ja antaa positiivista palautetta tehtävästä.

Tehtävän tekemiseen voi varata aikaa yhteensä puolitoista tuntia.

Tehtävän tekemiseen tarvittavat materiaalit: tulostettu tarina nuorille, piirustus- ja vesiväripaperi, lyijykynä, vesivärit, liidut, sakset, liima, leikattavat lehdet, kamera.

2. Tehtävän tarkoituksena on pyrkiä luomaan luonteva ja keskusteleva ilma-
piiri ohjaajan avustuksella. Tehtävässä nuoret lukevat ensin tarinan, jonka jälkeen ohjaajat kysyvät nuorilta tarinaan ja aiheeseen liittyviä kysymyksiä.
Esimerkiksi:
 - päivärytmistä; minkälaisia pulmia tarinan henkilöllä on ja mikä auttaisi häntä uni-valverytmissä, päivän sisällöissä, arjen askareissa ja rutiineissa

- kaverisuhteista; miten tarinan henkilö pyrkii luomaan sosiaalisia suhteita ja millaisia sosiaalisia taitoja tarvitaan
- mielekkästä tekemisestä; mitä tekemistä tarinan henkilö haluaisi enemmän/vähemmän, minkälaisia mielenkiinnonkohteita tarinan henkilöllä on?

Tehtävän tekemiseen voi varata aikaa noin 30 minuuttia.

Tehtävän tekemiseen tarvittavat materiaalit: tulostettu tarina nuorille.

TARINA

Tarina kuvaa henkilön ajatuksia maanantaiaamuna tavanomaisen viikonlopun jälkeen...

Herätyskello soi kello kahdeksan ja on maanantaiaamu. Yleensä maanantaisin minua väsyttää paljon, koska saan useimmiten nukuttua sunnuntain ja maanantain välisenä yönä vain muutaman tunnin. Viime viikonloppunakin menin nukkumaan vasta puolen yön jälkeen, koska pelailin netissä yömyöhään, ja nukuin pitkät päiväunet molempina päivinä. Näin maanantaiaamuisin harmittaa, että päivärytmi menee pääläelleen lähes jokaisena viikonloppuna.

Tätä hetken puoliuunessa pohdittuani huomasin, että on pakko nousta sängystä ylös pesulle ja aamupalalle, jotta ehdin ajoissa kouluun/töihin. Onneksi olin muistanut pakata repun valmiiksi jo illalla, jotta kaikki tarvittava olisi varmasti mukana. Matkalla bussipysäkille muistin, että koulun/töiden jälkeen pitää käydä kaupassa ostamassa ruokaa ja pestä viikon pyykit.

Illan kruunaa meneminen mieluisaan harrastukseeni. Harrastukseen meneminen kuitenkin vähän jännittää. Viime viikolla tutustuin siellä uuteen kaveriin, jonka toivon näkeväni tänään. Ajattelin ehdottaa hänelle yhteistä ulkoilua ensi lauantaipäivälle, jotta voimme tutustua toisiimme paremmin ja ystävystyä.

Näitä ajatellessani huomasin olevani jo perillä ja valmis päivän työhön...

TEHTÄVÄN 1. OHJEISTUS

Tehtävän voit tehdä yksin tai parin kanssa.

Lue tarina ja kuvita se haluamallasi tavalla. Kuvitus voi olla esimerkiksi sarjakuva, piirustus tai maalaus, kuvakollaasi, kirjoitelma, runo, biisi/räppi tai itse otamat valokuvat.

Kuvittamisessa voit käyttää alkuperäistä tarinaa tai keksiä tarinalle jatkoa. Voit myös kuvittaa tarinan pohjalta syntyneitä ajatuksia.

Tehtävää tehdessä voit käyttää mielikuvitustasi vapaasti.

TARINA

Tarina kuvaa henkilön ajatuksia maanantaiaamuna tavanomaisen viikonlopun jälkeen...

Herätyskello soi kello kahdeksan ja on maanantaiaamu. Yleensä maanantaisin minua väsyttää paljon, koska saan useimmiten nukuttua sunnuntain ja maanantain välisenä yönä vain muutaman tunnin. Viime viikonloppunakin menin nukkumaan vasta puolen yön jälkeen, koska pelailin netissä yömyöhään, ja nukuin pitkät päiväunet molempina päivinä. Näin maanantaiaamuisin harmittaa, että päivärytmi menee pääläelleen lähes jokaisena viikonloppuna.

Tätä hetken puoliuudessa pohdittuani huomasin, että on pakko nousta sängystä ylös pesulle ja aamupalalle, jotta ehdin ajoissa kouluun/töihin. Onneksi olin muistanut pakata repun valmiiksi jo illalla, jotta kaikki tarvittava olisi varmasti mukana. Matkalla bussipysäkille muistin, että koulun/töiden jälkeen pitää käydä kaupassa ostamassa ruokaa ja pestä viikon pyykit.

Illan kruunaa meneminen mieluisaan harrastukseeni. Harrastukseen meneminen kuitenkin vähän jännittää. Viime viikolla tutustuin siellä uuteen kaveriin, jonka toivon näkeväni tänään. Ajattelin ehdottaa hänelle yhteistä ulkoilua ensi lauantaipäivälle, jotta voimme tutustua toisiimme paremmin ja ystäväystyä.

Näitä ajatellessani huomasin olevani jo perillä ja valmis päivän työhön...

TIEDOTE OSALLISTUJALLE JA SUOSTUMUSLOMAKE

Kehittämistyöhön osallistuminen

31.10.2011

Kehittämistyön nimi: Elämänvoimaa mielekkääseen taipaleeseen, Keskustelun pohjaksi väline työyhteisön käyttöön tukemaan nuoren osallistumista päivittäisiin toimintoihin.

Kehittämistyöhön osallistuvat:

Tähän kehittämistyöhön voivat osallistua Diakonissalaitoksen Vamos -projektin nuorten toimintakeskuksen projektityöntekijät sekä Metropolia Ammattikorkeakoulun toimintaterapeuttiopiskelijat Nina Kajander ja Tiia Väätäinen. Kehittämistyötä ohjaavat Metropolia Ammattikorkeakoulusta toimintaterapian lehtorit Tuula Uutela ja Jennie Nyman.

Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite:

Tämän kehittämistyön tavoitteena on kehittää yhdessä työyhteisön kanssa väline työyhteisön käyttöön. Välineen tavoitteena on tukea nuoria keskustelemaan toimintakeskuksen työntekijöiden kanssa ajankäytöstään sekä esimerkiksi aikaisemmasta toimintahistoriastaan. Tavoitteena on myös tukea nuoria päivittäisiin toimintoihin osallistumisessa keskeytyksittä nuorten toimintakeskuksessa. Kehittämistyön tarkoituksena on että väline jää elämään nuorten toimintakeskuksessa kehittämistyön päätyttyä.

Menettelytapa:

Kehittämistyötä suunnitellaan ja esivalmistellaan loppuvuoden 2011 aikana. Kehittämistyön suunnitelma esitellään seminaarissa 14.12.2011 klo 8.30 Metropolia Ammattikorkeakoululla. Kehittämistyön toteutus tapahtuu yhteistyönä nuorten toimintakeskuksessa paikan päällä ja siihen osallistuvat toimintakeskuksen projektityöntekijät ja allekir-

joittaneet toimintaterapeuttiopiskelijat. Kehittämistyön menetelminä käytetään havainnointia ja dokumentointia sekä henkilökunnalta suullisesti tai kirjallisesti kerättyä tietoa. Kehittämistyön etenemisestä ja neuvotteluista raportoidaan kaikille kehittämistyöhön osallistuville.

Kehittämistyön tuloksien käyttäminen ja luottamuksellisuus:

Kehittämistyön tuloksena syntynyt väline jätetään nuorten toimintakeskus Vamoksen käyttöön, jota he voivat jatkossa käyttää ja kehittää. Kehittämistyöstä valmistuu opinnäytetyö, joka esitellään Metropolia Ammattikorkeakoulussa viikolla 16 vuonna 2012. Opinnäytetyö koostuu raporteista, teoretiedosta ja kehittämistyön aikana kertyvästä aineistosta, mutta kehittämistyöhön osallistuneiden henkilötiedot eivät tule tunnistettavasti esiin. Kehittämistyön aikana aineistoa kerätään haastatteluin, ääninauhuille, kyselylomakkeella ja valokuvilla. Kerättyä aineistoa säilytetään ja käsitellään huolellisesti, eikä se ole ulkopuolisten saatavissa. Kaikki kehittämistyöhön liittyvä materiaali hävitetään työn päätyttyä ja tietoja käytetään vain tähän kehittämistyöhön.

Lisätietoja:

Toimintaterapeuttiopiskelija Nina Kajander, nina.kajander@metropolia.fi

Toimintaterapeuttiopiskelija Tiia Väätäinen, tiia.vaatainen@metropolia.fi

Mahdollisuus vetäytyä:

Osallistuminen tähän kehittämistyöhön on vapaaehtoista ja kehittämistyöstä on mahdollista vetäytyä milloin tahansa. Kehittämistyöstä vetäytyminen ei vaikuta työsuhteeseen.

Kustannukset:

Osallistuminen tähän kehittämistyöhön ei aiheuta sinulle minkäänlaisia kustannuksia.

Keskeyttäminen:

Osallistuminen tähän kehittämistyöhön voidaan keskeyttää jos siitä sinulle tai toiselle henkilölle aiheutuu haitta tai, jos kehittämistyö joudutaan jostain ennakoimattomasta syystä keskeyttämään.

Suostumus:

Olen lukenut (tai minulle on luettu) yllä oleva tiedote. Olen saanut esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävästi lisäinformaatiota voidakseni sitoutua tähän kehittämistyöhön. Olen tietoinen että voin osallistua samanaikaisesti vain yhteen tutkimukseen. Allekirjoituksellani osoitan, että olen päättänyt osallistua tähän kehittämistyöhön.

Osallistujan nimi

Osallistujan allekirjoitus ja päivämäärä

Paikka ja päivämäärä

Nina Kajander

Tiia Väätäinen

Tästä suostumuslomakkeesta on laadittu kaksi samansisältöistä kappaletta, yksi osallistujalle ja yksi toimintaterapeuttiopiskelijoille.